

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMETUS:

H. KRUUS, O. LOORITS,
A. SAARESTE, FR. TUGLAS

TEGEV JA VASTUTAV TOIMETAJA J. V. VESKI

KAHEKÜMNE-KOLMAS AASTAKÄIK
1929

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

Jakob Liiv luuletajana.

2

Luuletaja 70. sünnipäeva puhul.

Jakob Liivi paremais luuletisid leidub neid aardeid. Armastuslühirikas laulab Jakob Liiv mõnikord ka loodusest ning siis tekivad ta parimad luuletised, nagu „Metsa järvel“ I (lk. 200). Ei või öelda, et Liivi luuletajalik saak sest vara-august oleks suur, kuid mõndagi ta on leidnud. Õige luuletajainstinktiga J. Liiv märkab seda asjaolu, et armastus on valu, et valu saab lauluks, laul ei sure, valu sureb. Kõigest sellest leidub luuletistes „Tuttav tee“, kus Jakob Liiv vaidleb K. Krimm'iga „Mari“ nime all. See lüüriline vaidlus aga näitab, et J. Liiv ei ole Krimmist mitte sügavam luuletaja.

J. Liivi armastuslauludest on tähelepandavad veel luuletised: „Ära tüüta“, „Mäletad tundi?“, „Lahkumisel“, „Kujuvalamine“, „Tundeluule“.

5.

Erilise peatüki Liivi luules moodustavad nõndanimeetatud ajalaulud, mille hulka võiks lugeda jaotis „Mälestused ja pühendused“. Samuti võiks sisu järele ajalaulude hulka arvata suurim osa jaotisest „Mõistu- ja mõnesugused laulud“, sest need luuletised käsitlevad valmi vormis aja poliitilisi ning seltskondlikke nähtusi.

Jakob Liivi ajalaulud on mõttemõlgutuslikud, nendes on tundmuste element tagaplaanil. Me näeme neis luuletistes vähem kannatavat või juubeldavat lauliku südant, rohkem aga kuuleme mõistuslikku suhtumist ajanähtusisse, näeme luuletaja seisukoha-võtmist nende nähtuste vastu, eitamist, pooldamist või ironiseerimist.

Kuigi J. Liivi ajalaulud ei sisenda meile masendavat õudu ega agiteeri meie südant ja meeli ülevoolavale tegevusele, kuigi neis puudub tugev tunde-element, ilmub neis

luuletistes ometi luuletaja sümpaatlik kultuurinimese inimlik pale, mis on pöördud ära aja madalustest, vastu kõrgele inimsusele. Ja kuigi luuletaja vahel reedab inimsust rahvuslasena või teatava sotsiaalse grupi liikmena, siiski juhtub seda väga harva.

Jakob Liivi ajalaulud osutavad kaasaalamist aja sündmustele Jakob Liivi noorusest kuni tänase päevani, eriti on koondatud ajalaulud 1903.—1925. a. Need luuletised on kui aatelise inimese korrektuur ajasündmusile, need on enamikus arvustised inimsuse seisukohalt ajanähtusile.

Vaatleme siis lähemalt neid ajanähtusi, poliitilisi, ühiskondlikke, natsionaalseid ning puhtinimlikke, mis on riivanud luuletaja südant ja meeli, et ta on asunud nende arvustamisele, on neisse reageerinud mõistusega.

Enne kõike tuleb veel konstateerida, et ka nõndanime-
tatud isamaa-luule kui osa aja reageerimusest luuletajasse kuulub ajalaulude alla. Nõnda siis algame rahvuslikeude ajamotiividega. Ei ole nende ridade kirjutajal teada, kas 20-aastane Jakob Liiv, kes teise laulupeo kevadel oli eksternina parajasti sooritanud Hollmann'i seminaris õpetaja kutse-eksami, viibis teisel laulupeol, küll aga on sel laulupeol vaimustusega lauldud Koidula laulu „Mu isamaa on minu arm“ read jäänud helisema noore luuletaja südamesse. Ka ei ole daatumite puudusel luuletiste all võimalik kindlaks määrata, millal on kirjutatud Liivi luuletised, mille motiivideks on emakeele ja isamaa ilu kiitus, armu ja truuduse ning teenida lubamise vandumised, kuid siiski võib arvata, et need on kirjutatud enne venestamisaja haripunkti jõudmist. Nõnda leiame 1881. a. kirjutatud luuletisest „Miks pakud“ (lk. 45) järgmised read:

Kuid isamaad ja oma eesti sugu
Veel ihkab süda kauem teenida
Ja nelle pühendada mõnda lugu,
Mis hinges helisevad salaja.

Kui tuletada meelde, et luuletaja oli siis vaid 22-aastane, siis ei ole põhjust eriliseks imestamiseks, et ta võtab omaks üldiselt päevakorras olevad motiivid. Võib koguni arvata, et teisedki sarnased luuletised, mis koguteoses on paigutatud lähestikku, on tekkinud sama aja ümber. Ajakirjadest otsimine, mis mul praegu võimatu, aitaks seda kinnistada.

Ühiste motiivide hulka, mida J. Liiv on kasutanud, kuulub ka isamaaga kihlamise motiiv luuletises „Kihlus“ (lk. 42). Ses luuletises öeldakse, et kihlust armastatuga on kandnud

fiasko ja et nüüd kihlatakse „ennast üksi sinuga, mu kõige kallim püha isamaa“, mille pinda öeldakse armastatavat. Samuti on samas luuletises leiduv isamaa pärjastamise motiiv ühine varandus.

Need on veel isamaa ülistamise romantika ajad, mis leiduvad J. Liivi isamaa-lauludes, nagu „Kaks nime“, „Esimene ja viimne laul“; need on veel idealismi ajad, mil kirjutatakse luuletisi, nagu „Kas tunned meest?“. Luuletises „Kaks nime“ (lk. 44) vaigitakse armsama nimi, sest see võiks teda haavata, teisest nimest öeldakse aga nõnda:

Teist nime aga igal tunnil
Ma tohin hüüda kartmata.
Kas rõõmu või ka valu sunnil,
Sind ülistan, mu isamaa.

Luuletises „Esimene ja viimne laul“ (lk. 44) kinnitatakse veel kord tuttavalt viisil:

Siis esimene laul on ikka sulle,
Mu üliarmastatud isamaa.

Eriti huvitav on tuntud luuletis „Kas tunned meest?“ (lk. 60) oma otse programmilise talupoja-idealiseerimisega. See luuletis põlvneb otsejoones Koidula luuletisest „Mu mees seisab alati“, mis on omakorda tõlgelaen Soomest Oksase järele. Liivi luuletise rahvuslikku väärtust ei või salata; see on olnud kohal siis, kui vajati julgust ja usku elamiseks. Selle luuletise programmis on tõepoolest midagi omasugusest passiivse vastupanu propagandast, mis õhutas ära ootama heledamaid aegu. Milline terviklik tüüp antakse ses luuletises, ja milline baltimoraalne siiski! See ideaaltüüp algab päeva palvega, heidab palvega iga seemneiva põllule, maitseb hingerahu vabas looduses, asub rahu halvas majas, teeb hoolega tööd, ei nurise ega kaeba, elab kaua ja sureb ning kaob nagu vari.

Üldiselt moodustavad sarnasesisulised isamaa-laulud väga väikese osa J. Liivi luuletistest, nagu üldse puhtisamaalisi laule J. Liivil on vähe. Jakob Liivi üle kolmekümne aasta jõudes, 1891. ja 1894. a. laulupeo paigu, oli maad vallanud suur pettumus. Isamaaline romantiline uim oli täiesti lahkunud, oli tulnud venestamine ja kainenemine, Eesti Kirjameeste Selts oli suletud (1893. a.), Aleksandri kooli rahad riisutud. Suures rahvuslikus ummikus kibestasid eriti meeli veel rahvajuhtide omavahelised tülid. Selle tagajärjel tekib isamaa-lüürikasse rahulemanitsemine ning lepitamismotiiv. Ka sellele motiivile on J. Liiv kirjutanud mõned luuletised.

Mida lähemale rühib aeg 19. sajandi lõpule ning alustab uut, seda rohkem hääbub esimese ja teise laulupeo ajal loodud ideoloogia ning selle järele kirjutatud isamaaluule. Rõhutatud klassi ühine tunne hakkab eralduma rahvuslikust, Eestis tekivad klassimõisted, ning isamaaluule muutub n. n. ajaluleks, nagu seda tunneme praegu.

Juba 1905. a. paigu on J. Liivi arusaamine isamaaluulest täiesti muutunud. Jakob Liiv kirjutab luuletises „Uimastav vaikus“ (lk. 80):

Sinule klitust, mu isamaa,
Laulda ei suuda, meel hiale...
Kui ma sind klitsin kord noorena,
Varjas mu valmu suur vale.

Ses luuletises, mis kuulub Jakob Liivi parimate hulka, on sotsiaalne element selgelt tunginud motiivistiku hulka. Jakob Liiv ütleb samas luuletises ka, miks ta ei saa kiita ja miks kiitmine oli vale. Ta kirjutab edasi:

Vaatasin kõrgema koha pääl
Losse ja metsi, mäesõrvu...
Aluski valu- ja kaebusehäääl
Orust ei kostnud mu kõrvu.

Tähendab, ainus rahvuseaade oli nii kõrge, et selt ideaalilt inimeste hädad ei paistnud. Luuletise lõpposas räägitakse sellest, et nüüd „oru sees oigamist märkab ilm“ — tähendab, sotsiaalset viletsust on nähtud laulikute poolt.

Sest murrangust arvates avardub J. Liivi luule: rahvuses märgatakse rahvast ja inimest. Ajalaulude suureks kandvaks aateks saab Jakob Liivil inimsus. Nõnda pooldab luuletaja täie hingega rahu („Rahu“ lk. 78, „Kaugel“ lk. 77) ning eitab sõda („Päikese tõusul“ lk. 79). Need luuletised käivad Jaapani sõja kohta.

Silt peale reageerib Jakob Liiv kiiresti kõigisse ajasündmusisse. 1903.—1913. a. ajavahemikku mahuvad luuletised, mis käsitlevad Vene-Jaapani sõda, 1905. a. revolutsiooni ning sugupõlvede vahelist heitlust, eriti kirjanduslikku. Neis luuletises ilmneb ilmavaade, mille kandjaks oli „Postimees“; sõnastuslikult ning rütmilt on neis palju Suitsu mõjust, nagu juba varemini näidatud. Kuidas suhtub siis Jakob Liiv tollesse aega?

Kõige pealt usub Jakob Liiv võitlusse ning vabaduse ja tõe võidusse, ta usub („Arvete nõudja“ lk. 98), et

Kord väriseb verine vägivald veel,
Et salanud tõe, mis taevaast...

Ta usub, et pimedus (= siin 1905. aastale järgnev reaktsioon) ei kesta igavesti, noorus näeb valguse tulekut.

Kuidas Jakob Liiv suhtub revolutsioonisse ning millist meetodit ta peab paremaks võitluses valgusele, sellest ta laulab mitmes luuletises, näiteks „Punane kotkas“ (lk. 81), „Tulge tagasi“ (lk. 110). Kõige plastilisem neist luuletisist on „Punane kotkas“ — revolutsioonile järgnev karistuse-ekspeditsioon, kes ähvardab kiskuda lõhki neid, kes usuvad „punast loitu“ — revolutsiooni. Üks keskmisi salme olgu siin näiteks:

Suur punane kotkas on lennuteel,
Ta terasest küüned on näha,
Suus paistab tal punane, tuline keel,
Ta ähvardab langeda päha.

Eks ses kotkas ole ära tunda Vene riigikulli? Kui J. Liiv „Punases kotkas“ hoiatab revolutsioonisse uskumast, siis järgmises ülalnimetatud luuletises „Tulge tagasi“ suhtub ta sellesse juba täiesti eitavalt. Ta kirjutab:

Meeletut tormi ka minagi vihkan,
Rahu ja kosutust kodule ihkan.

Luuletise edaspidisest käigust aga kuuleme, et J. Liiv ei soovi siiski niisugust rahu, mis halvaks elu. Jakob Liiv soovib mõõdukust. Siin vahest on koha peal J. Liivi pihtimine, et Jakob Tamm on talle soovitanud ettevaatust ja see on tulnud talle kasuks. Üldiselt jääb J. Liiv luuletajana humaanseks inimeseks. Ta mõistab neid põhjusi, mis tõukavad inimesi vägivaldsele sotsiaalsele ja poliitilisele pöördele, ja ta kaitseb ning vabandab neid, näiteks luuletises „Saage aru“ (lk. 96).

Vahepealseks motiiviks 1903.—1913. a. J. Liivi luuletis on poleemilised ajalaulud uue kirjandusliku sugu-põlvega. Nende hulka kuuluvad luuletised „Vaikus“ (lk. 110) ja „Prohvet“ (lk. 112). Esimese luuletise lõpus on selge poleemika „Noor-Eesti“ euroopalise-deviisiga, teises luuletises pilgatakse oma aja kirjandusliku messia ootamist, kes viiks Eesti Euroopasse. Sama luuletise lõpus salvatakse uut kirjanduslikku moraali, „sest Veenuse templites lauldakse kiituselaule ja langenud naisi sääal kantakse kõrgele aule ning loorbere võidab, kes süütaust irvitab, vihkab“.

Sellest vaheajast on eriliselt tähelepanev luuletis „Mis see oleks?“ (lk. 111). See luuletis on teatavas mõttes võtmeks J. Liivi luuletaja-iseloomule. Kui ta oma teistes ning ajalauludes ei ole osutanud küllaldast luuletajatemperamentit, kui ta ei maksa iseseisva ning omapärase mõtle-

jana, vaid on, nagu ajalaulude analüüsist eriti selgub, võtnud omaks üldiselt mõõdukad ning üldised käivad tõekspidamised, siis luuletis „Mis see oleks?“ näitab, et J. Liivis on olnud varjus midagi, mida ta pole suutnud väljendada, millest ta pole olnud teadlik. Selle luuletise esimene ning viimne salm käib nõnda:

Roldunud olekut vihkab
Süda mul ammugi,
Midagi suuremat ihkab...
Mis oleks see ometi?

Kahtlemata on raske vastata, mis see oleks, mida luuletaja ihkab. Kui mitte eksida, siis võiks julgelt vastata nüüd: vabanemist konventsionaalsusest, isiku julgust.

Ajavahemikku 1914.—1928. a. kuuluvad J. Liivi ajalaulud käsitlevad suurt maailmasõda, 1917. a. revolutsiooni, Saksa okupatsiooni, võitlust iseseisvuse eest ning Eesti iseseisvust. Ka neis sõjasse puutuvais luuletisis on Jakob Liiv patsifist ning humanne inimene. Luuletises „Vendus“ (lk. 113) ironiseerib ta nõrka ning jõuetut venduseaadet, mis ei ole suutnud takistada sõja põlemasüttimist. See luuletis algab nõnda:

Suur kiidetud vendus, eks häbene nüüd,
Sõavankris sa valelik sõidad!
Kultuur, väga kahtlane kuulduub su hüüd,
Et ilmale lunastust võidad,
Lood paremad mõisted ja mõtted.

Kuigi ses luuletises on vähe hingelist põlemist, nagu üldse J. Liivi toodangus, ometigi olgu ära märgitud, et J. L. on olnud teadlik Euroopa kultuuri pehkimisest, mis ilusate sõnade katte all valmistus hiigla-verepulmaks. Rahuaadet propageerib J. L. oma luuletisis, inimest leidma vaenlases ta õpetab („Vari“ lk. 120).

Vene revolutsiooni ning Eesti Vabadussõja aastail oli J. L. jõudnud juba 60 a. piiridesse; siiski oli säilinud nobe reageerimus ning kaasaelamine. On tunda koguni hoo tõusu näiteks „Kevade hümnis“ (lk. 123), milles kajastatakse revolutsiooni järele saabunud vabadust. Osa luuletisi on pühendatud Saksa okupatsioonile, mida võrreldakse õõsügavuse ning hävitava tuulega („Ununenud palve“ lk. 126). Samades lauludes mõistetakse teravalt hukka neid okupatsiooni tegelasi, kes otsisid kakkulepet sakslastega ning „suurel ajal susisedes roomasid“ („Eestile“ lk. 127). Ka enamlaste veretõõ Rakveres vapustab luuletajat, nõnda et ta sellest kirjutab luuletise „Muljed“ (lk. 127). Eriti

vapustab siin luuletajat see asjaolu, et „vendade sõrmed siin tilkusid vendade verest“. Kodusõja mõlemapoolne koledus on paratamatu nähtus, seda on lisakorra demonstreerinud meile Venemaa. J. L. ei ole suutnud püsida mainitud luuletises oma humaansel ning arusaaval luuletaja kõrgusel, kui ta vastasrinna kohta kirjutab, et „Eesti naine need tiigrid on ilmale toonud“. Siin on J. L. asunud ühele võitlevale poolele ning ei ole enam suutnud näha vaenlases inimest.

Nagu ülal tähendatud, kuuluvad J. Liivi „Mõistu- ja mõnesugused laulud“ samuti ajalaulude hulka, nagu sinna kuuluvad ka pühendused üksikuile isikuile.

Mis puutub mõistulauludesse, siis neis on võrdlus laienenud allegooriaks. Seesugust allegooriat oli omal ajal tarvis tsensorist mööda pääsemiseks, eriti poliitilises luuletises. Väljendisi, mida oli võimata avaldada otsekohe- selt, valati valmidesse. Nõnda tekkisid J. Liivi tuntud poliitilised valmid „Rästas“ (lk. 271), „Kull“ (lk. 288) jne. Esimeses luuletises, nagu J. L. ise seletab, on ta tahtnud näidata, kuidas rästas — Eesti pääseb kulli — balti aadli käest kotka — Vene riigi abil. Lõpptulemuseks aga on see, et kotkas ütleb:

„Ei su haavad elada sind lase
Ega ilal enam parane...
Minu kõhus on sul parem ase,
Päästja palgaks sure, linnuke...“

Rahvuspoliitiliste mõistulaulude kõrval leidub suur osa mõistulaule, milles käsitellakse rahvuslikke asju. Nendest mõistulauludest olgu nimetatud Jakobson'i aate pärijate pihta sihitud „Luige pere“, siis Jakobsoni-Hurda vahelist võitlust demonstreeriv „Lõvide võitlus“, A. Grenzsteini pilkav, kuid Grenzsteini oma stiilis kirjutatud „Tuulelipp“, Kõrvi naiivsust riivav „Meie aja Hanss“. Kirjanduslikult alalt on võetud „luuletaja“ Martin Lembit'ut pilkav „Harakas“. Viimase kohta olgu öeldud, et Lembit hässitas ühel E. Kirjameeste Seltsi võidupeol publikut avaldama protesti selle vastu, et esimene auhind luuletiste eest määrati A. Haava'le ja mitte Lembitule.

Eriline osa mõistulaule käsitleb ümberrahvustamis- küsimust. Miks need luuletised vajasid valmide vormi, see ei ole hästi arusaadav. Ümberrahvustamis- küsimust võidi ju puudutada ilma suurema hädaohuta. J. L. teeb propagandat ümberrahvustamise vastu. Märkida tuleks

luuletis: „Mänd ja kadakas“ (lk. 275), kus naeruvääristatakse kadakat järgmiselt:

„Vilets, väeti härjapõlvlane,
Hüüdis mänd: „pea kinni oma suu!
Sinu pääl on taimerligi vanne,
Sa ei ole põdsas ega puu.“

Samuti oleks veel märkimisväärt luuletis „Mustlase laul“ (lk. 305), milles J. L. on tahtnud näidata, et ka eestlastel, nagu mustlastelgi, ei ole enam oma õiget kodu. Ses romantilises luuletises, mis on nõnda kirjutatud, et vägisi kipud sümpatiseerima kodutu mustlasega, jääb peamõtte raskelt kättesaadavaks, kuigi mustlane küsib igas oma laulu salmis: „Kus on mu isamaa?“ Selle luuletise lõppsalmist on vähe, et näha, milleks see luuletis kirjutatud.

„Mõistulaulude“ tsükli järelejäänud luuletisis puudutab J. L. sotsiaalnähtusi ning lihtnimikke vahekordi. Ka vagatsevaile kiriklasile ei anna ta armu. Neid ta paljastab kordaläinud luuletises „Kaks palvetajat“. Ka alkoholi mõju vastu on sihitud mõned väisid sest tsüklis, samuti kui raha-ahnuse ja mammonavõimu vastu.

Jakob Liiv kibestub eriti erakondade tülide pärast ning tõusikute vastu võtab ta abiks koguni epigrammi, mis on peaaegu ainuke juhtum Liivi luules. Kui veel mainida, et J. L. võtab korduvalt sõna ka noor-eestlaste ning messiaootajate vastu, siis võib lõpetada selle tsükli terava epigrammiga, millest oli juttu eespool. See epigramm — „Tõusik“ (lk. 300) — on väärt, et seda tutvustada.

Eesti kord pilgatud rahamees
Äratas, tööle kõik ajas,
Julge ja valmistud sõjamees
Verega riigi meil rajas.

Kõhukas tõusik ja rahamees
Kärastab „Võõrastemajas“:
„Kurat võiks kiidetud Eesti nüüd puua...
Siin ei saa midagi peenikest juua —
Nautida mugavalt elu!“

„Mälestuste ja pühenduste“ tsüklis leiduvad soojad meeldetuletised luuletaja vanematele mõningaiks tähtpäevadeks, siis avalikkudele tegelastele, kirjanikkudele Jürgenstein-Lill'ele, Kitzberg'ile, Kreutzwald'ile, Jannsen'ile, Koিদula'le. Selle järele on omistatud mälestised Eesti 75-aastaseks orjusest vabanemise päevaks ning „Vanemuise“ ja „Estoonia“ teatri avamiseks.

Jakob Liiv on sündinud luuletaja. Ta on pärit perekonnast, mis on andnud kaks luuletajat-venda — Jakobi ja Juhani.

Nagu luuletaja, kellele on tarvis luulet nagu hingelisele õhku, teeb Jakob Liiv oma lauludes võrdlemisi palju tege- mist luulefilosoofiaga ning enese kui luuletajaga. Kirjan- duslooliselt on need luuletised suure väärtusega, sest nad pakuvad pilti tolle põlve luulemõistmisest. Kahjuks jäi Jakob Liivi haridus aukliseks, et tõusta aja kõrgusele. Samuti tuleb avaldada kahjatsust, et J. Liivi intuitsioon on olnud nõrk, et mõista sisemiselt enda kui luuletaja olemust. Ka luulefilosoofia alal on Jakob Liiv edasi andnud valmisolevaid mõisteid. Mõnel üksikul juhul on ta oma kogemuste kaudu tunginud lähemale luule ja luule- taja mõistmisele.

Jakob Liivi suhtumine luulesse ja luuletajasse on idea- listlik, nõnda kui kujunes see vaade romantikuil ning nen- dele järgnevail Saksa klassikuil.

Teemad, millega Jakob Liiv siin teotseb, on peasjali- kult järgmised: kõige pealt luuletaja isik: Milline peab olema luuletaja. Milline vahekord on luuletaja ja ta teoste vahel. Milline on luule otstarve ja luule väärtus. Ja lõpuks, milline on luuletaja saatus.

Jakob Liivi ideoloogia järele peab luuletaja olema prohvet, vates. Luuletises „Lauliku süda“ (lk. 22) seab J. Liiv üles nõu- deid, mida peab täitma luuletaja. Ses luuletises nõuab ta, et lauliku süda peab olema „puhas nagu hiilgav kuld“; ainult siis võib ta tuua teiste hinge elutuld ning rõõmus- tada rikast, kurba, santi. Liiv lõpetab selle luuletissoneti:

Sest iga hää, mis sinu kandlest tuleb,
Su hinge ja su vaga südame
Siis tuttavaks teeb kogu ilmale,
Et igaüks, kes sinu laulu kuuleb,
Sind võtaks juhiks oma hingele . . .
Su südamega kaaluks oma südame.

Nõnda siis, luuletaja peab olema oma vaga hinge ning südamega juhiks rahvale ning kaalukiviks eetiliste väärtuste skaalas.

Kuigi J. Liivi järele on luuletaja peasjalikult eetiliste väärtuste kandja, siiski on J. Liivi ilmavaatesse ses suhtes pesitsenud teatav dualism. See dualism on tekkinud J. Liivi isiklikest kogemusist, kui mitte arvata, et „Luuletaja“ nimelise luuletise teema on jäljendatud, ning Euroopas ja

meil muutunud vaatest luulele, mis seab luuleväärtuse mõõdupuuks esteetika.

Nagu öeldud, on Jakob Liiv õppinud tundma pettumuslikku vahekorda luuletaja teoste ning luuletaja kodanliku isiku vahel. Jakob Liiv jutustab, et ta on õppinud pähe palju ülevaid luuletisi tuntud suuruselt ning on tahtnud kord ise näha seda suurt „inimest ta täies kõrguses“. Kuid tagajärjeks on olnud see, et ta on märganud, et „inimline nõrkus ka asumis on tema südames, ja teda jubib liialt kirm ja tuju“ („Luuletaja“ lk. 23).

Seda loomispühholoogilist tõde oleks Jakob Liiv pidanud mõtleja luuletajana teadma enese käest, kui ta oleks pannud tähele enese kui luuletaja isikut ja kui ta ei oleks vääristi mõistnud näiteks Lermontovi või Puškini laulikutsumist. Kogemused selt pühholoogia alalt on näidanud, et luuletaja-kirjanik võib olla harilikus elus vägagi kahtlase tasapinnaga, kuid loomissilmapiilgul tõuseb ta välja enese harilikust minast, ületab enese. Sel silmapilgul ta tõepoolest ei ole harilik inimene. Ses ongi vahe hariliku isiku ja luuletaja vahel. Ja see hetk ongi see laulikutsumis-hetk, millest kõnelevad suured luuletajad. Ja ongi neid kutsumisi nii palju kui töid.

Aja jooksul ongi J. Liiv ka kogenud, et peale voorusliku hinge peab luuletajal olema veel midagi muud, mis teeb luuletajast luuletaja. See arusaamine ongi vist põhjustanud selle asjaolu, et Jakob Liivi äsjailmunud „Lüüri- listes lauludes“ on muudetud üks oluline rida. Nimelt käis Liivi luuletistekogu endises väljaandes „Lauliku süda“ nimelises luuletises üks rida nõnda:

Laul nõuab vooruslikku hinge sult.

Uues väljaandes on see rida muudetud järgmiseks:

Laul nõuab nooruslikku hinge sult.

Neis ridades on kahtlematu edu luuletajaloomu mõistmises. Pettumuste ning kahtlemiste tagajärjel on Liiv tulnud ka mõistmisele („Luule“ lk. 27), et luule on

... saatuse ja saatanate hõim,
Kes vahest hääd ja kurja risti poonud.
Kuid sinu tiivul läbi hää ja kurja
Käib luuletaja hing ja vahest toob
Uut pimeduse vallast valge ette.

Nagu viimasest tsitaadist näha, on luule mõistmine tunduvalt muutunud vastavalt ajale. Luuletaja on asetatud

üle hea ja kurja ning ka „pimeduse vald“ on saanud luule objektiks.

Mõlemal juhul peab aga luuletaja panema oma elurõõmud ande panti („Lauliku süda“). Siin on ilmne esteetiliste väärtuste sissemurd J. Liivi luulefilosoofiasse.

Sellele vastavalt on Jakob Liiv tajunud, et luule ei ole tarvilik mitte üksinda ühiskonnale, teistele inimestele, vaid kõige pealt luuletajale enesele. Luule on luuletajale hingeline vajadus, on päästja hingelises kitsikuses, mis aitab saada üle raskusest. Luule on hingeummiku lahendus, luule läbi saavutatakse luuletaja enese hinges katarsis („Jõulu õöl“ lk. 28).

Jakob Liivi luulefilosoofia järele ühendab luule vaimu materiaga, „kihlab maa kokku kõrge taevaga“ ning võib kõigele elutule „nõia kombel elu anda“, luule on loonud jumaladki ning ta on „maagiline nõiavõim“ („Luule“ lk. 27). Luule aitab inimest jõuda täiusele; see on luule siht. Luule peab olema „südamehää“ („Õõvarjud“ lk. 35).

Nagu näha, ei ole see idealistlik vaatekoht enam kooskõlas J. Liivi hiljema arusaamisega luuletajaloomust. Jakob Liiv on jätnud ses suhtes oma hiljema arusaamise kooskõlastamata.

Peale üldise luulefilosoofia teeb J. Liiv tegemist veel enese kui luuletajaga. Ta räägib kahtlustest oma talendis, räägib oma pettumisist ülesseatud luuleaadetes, kõneleb kodukoha loodusest, mis teda on virgutanud luuletama. Nende luuletiste hulgas leidub rida värskeid. Eriti õnnestunud on luuletised, kus J. Liiv vaikse kurbusega leinab oma läinud noorust. Luuletised vaikse resignatsiooniga ning üleliigse mõtiskeluballastiga mõjuvad südamesse. Nende hulka kuulub luuletis „Laske rahu“ (lk. 25), mille siin näiteks tsiteerime.

Laske rahu kannelt helistada, —
Veel on tunda tungi südames!
Ärge raskendage vaba rada, —
Kevade läeb mööda lennates.

Laulikuid on laulmas mitu sada,
Kellel süda tuksub nooruses.
Kevade neil õnnes teretada, —
Mina viibin viimseis viisides.

Nagu sumisedes üle tühja aasa
Lendab mesilane hilja sügisel,
Otsib puhkepaika üle talve...

Nõnda kumiseb veel kurvalt, tasa
Viimne hää mu kandlekeedel:
Olgu see mu vaikne õhtupalve...

Neist luuletisist selgub, et voorused, nagu neid mõis-
teti Baltikumis, on alati olnud ahtrad. Seda on J. L. isegi
märganud oma laulikusaatuses. See edenemis- ning kas-
vamisvõimalus J. Liivis teeb luuletaja meile sümpaatlikuks.
Ühtlasi aga annavad J. L. luulefilosoofiasse puutuvad luule-
tised meile kirjandusloolise võimaluse jälgida luulevaate
moodustamist Eestis.

7.

Jakob Liiv on Jaan Bergmann'i kõrval tähtsaim luule-
taja, kes on luulevormi väljaarendamiseks Eestis kõige
rohkem kaasa aidanud. Jakob Liivis jõuab ajajärgu salmi-
ehitus täiusele, klassikalises mõttes. Isiklikku keele-, salmi-
ehituse- ja stiilivarandust on J. L., tõsi küll, vähe lisanud,
kuid seejuures on ta oma salmi kogunud kõik saadaval
olevad varandused.

J. Liiv on seega suurim parnaslane oma-aegsete luule-
tajate keskel. Ta väljendusvahendid ületavad tunduvalt
ta sisuvarandusi. Kindel vormitahe ning vormimeel pre-
valeeruvad J. Liivil ilmsesti.

J. Liiv ongi avaldanud luuletises „Küllalt“ (lk. 46) eesti
parnaslaste programmi sel alal, polemiseerides nendega,
kes tembeldasid eesti keele sõnakehvaks. Ta lõpetab oma
luuletise järgmiste sõnadega:

Andke tunda igas salmis
Keele rikkust riimides.
Näldake, et igas valmis
Keel on kindlas seaduses.

Sellest üleskutsest näeme, et J. L. on olnud täiesti
teadlik vormitahtest.

Juba J. Liivi keelepuhtus näitab, kui palju eesti keel
on edenenud võrrelduna Kreutzwald'i ja Koidula keelega.
Keele korrektsus, peale mõningate vankumiste, mis äsja
ilmunud „Lüürilistes lauludes“ on viidud võimaliku miini-
mumini, osutab austatavat püüdu.

Teine suur voorus on riimide puhtus ja suhteline täie-
likkus. Riimid on küll vanad ning liigsest tarvitamisest
kulunud, kuid nad esinevad korrapäraselt iga rea lõpus.
Riimita jäetud ridu J. Liivil ei ole, olgugi et ta tarvitab
sagedasti ka-ma ning käänderiimiseid, millest ei ole vaba-
nenud meiegi põlve luuletajad. Need kõrvalrõhuga käände-
riimid on luuletajail lihtsalt laiskuse tunnismärk, kuna on
avanenud Eestis viimasel ajal riimimise alal võrratud või-
malused.

J. Liiv on oma ajajärgus pannud rõhku värsi instrumenteerimisele. Ta värsse ehib alliteratsioon ning asso-nants. Juhtuvad isegi siseriimid, nagu luuletises „Õö“ (lk. 50), millest tsiteerime esimese salmi:

Nüüd jätke töö! Nii hüüdis kõrge päike,
Kul peitis palge õhtul ilma eest;
Ju algab õö, ja tähe kuldne läige
Maailma lehvib taeva kaugusest.

Esimeses väljaandes olid riimid paremad. Seal käis viimase rea lõpp „taeva krooni seest“. Nõnda riimusi-d eest-seest täiesti, kuna uues väljaandes neist riimidest on saanud ebatäpsad riimid eest-sest.

Ka värsipuhtusele paneb J. L. suurt rõhku. Ta 5- ja 6-jalalised jambid on peaaegu vastavalt ettevõetud mõõdu järele ühepikkused.

Värsivormidest armastab ning tarvitab J. Liiv nähtava heameelega sonetti, mida ta valitseb tolle aja kohta võrdlemisi meisterlikult. Küll ei pane ta rõhku soneti õigele murdekohale, küll on viimane rida, millesse peab olema koondatud kogu soneti hoog, sagedasti lohisev ning vähe-ütlev kõrvallause, küll tarvitab ta tihti nõrka riimi, kuid, jällegi võrrelduna oma aja värsilohakusega, on J. L. soneti-meister. Ja et meister on olnud nõudlik enese vastu, see on ta suur teene eesti värsiarendamises. Mõningad sonetid on ses kirjutises tsiteeritud, nagu „Laske rahu“. Parimate sonettide hulka kuuluvad veel „Luule teel“, „Lauliku süda“, „Kallid kohad“, „Raske mägi“, „Mererannal“.

Värsitehnika alal on J. Liiv tarvitanud kollektiivseid saavutisi, nagu seda peabki tegema. Ta on need resul-taadid koondanud ning kasutanud ja seega tõstnud eesti värsitehnikat.

Kui ses suhtes on asi kõik korras, siis korras ei ole lugu J. Liivil teiste luuletajate motiivide ning luulepiltide kasutamise-ga. Kas J. L. on teadlikult või mitteteadlikult laenanud teistelt luuletajatelt sisulisi varandusi, see küsimus tuleb jätta lahtiseks. Käesolevate andmete järele tuleb aga konstateerida, et mõjustised ning laenud on olemas. Kuigi ühiste sisuvarade kasutamist ei pandud endistel aegadel mitte liiga pahaks, ometi ei kõnele need laenud ja mõjustised J. Liivi kasuks.

Kirjutise alguses on juba tähendatud sellele asjaolule, et J. Liiv vanema luuletajana langes noorema G. Suits'u mõju alla. Seda mõju tundub eriti ajalauludes, kus J. Liiv-il ilmub suitsuline paatos ning Suitsu sõnavara. Lehit-

sedes aga äsjailmunud lüüriiliste laulude kogu, mille arvustamisega siin piirdumegi, leheküljelt leheküljele tabame J. Liivi luuletistes kahjuks küllaltki võõrast elementi, mille on Liiv vastu võtnud võib-olla alateadlikult. Nii tulevad „Vanemate õpetuses“ (lk. 38) järgnevad read Juhan Liivi meelde:

Põlgaksin ma, inimaa, su ära.
Põlgaksin ka, arman laa, sind.

Sessamas luuletises tundub 2. alajao esimese salmi ridades J. Tamm'e mõju. Kuid see on enam-vähem kaugem sarnasus. Palju lähem sarnasus, peaaegu motiivi olevõtmine ilmneb sama luuletise kolmandas osas. See osa teiste osade keskel on kirjutatud sonetivormis ning sarnaneb väga Heine sonetiga „An meine Mutter“, II sonett. J. Liivil pidi see sonett olema teada, sest see ilmus omal ajal K. E. Söödi tõlkes „Meelejahutajas“. Samuti peab selle luuletise 5. osas mõtlema Grenzsteini, kui loeme järgmisi ridu:

Su hinges seisku hinnas seadus.
Sul ülem-varaks olgu teadus.
Need viivad kõrgusele meest.

Vägisi ollakse sunnitud mõtlema ka Koidula peale, kui loetakse järgmisi ridu („JÄÄ vaikseks, süda“ lk. 49):

Maailmalt ära lii! troosti palu.
Vaid üks! vaiksest, sala kannata.

48. lk. leiduv luuletis tuletab meelde Bergmann'i luuletisi „Kaugel“ ning „Tuleb“ ja Eiseni luuletist „Kuldne“. Luuletis „Ma saatusest kinki ei taha“ (lk. 87) sarnaneb motiivilt G. Luiga luuletisega, mis leidub Luiga luuletistekogus „Uued laulud“ (lk. 70) ning mis seal algab järgmiselt:

Saatuse nii vaenulik, saatuse nii paha,
Kingitust sinu käest mina ei taha.

Jakob Liivi mainitud luuletis algab vastavalt:

Ma saatusest kinki ei taha,
Ehk tulekaki pakkuma.
Ta lahkus siis suruks mu maha,
Ma oleksin kerjaja.

Meeleolult ning rütmilt vähe lähedal A. Haava'le on luuletis „Tunne ennast“ (lk. 104), mis algab:

Ei olegi meie nii alatud,
Ehk paljude meelest küll neetud . . .
Me kodu on võõraste tallatud,
Meid kaua on orjadeks peetud.

Äraandlik on siin just luuletiste tundetooni muutus sääraseks, nagu seda tunneme teatava luuletaja pärisomaks. Mis puutub veel A. Haavaga vahetunde sattumisse, siis olgu mainitud, et J. Liivi teatavais luuletistes tulevad teataval ajal ette A. H. lemmiksõnad „elulained“ jne.

Edasi luuletises „Vari“ (lk. 119) vilksatab K. E. Söödi luuletajapale. Ma mõtlen just Söödi luuletisi „Kodust“, nimelt „Oleks aeg“ ning „Hämarus“. J. Liivi luuletise käik sarnaneb teatavas distantsis Söödi luuletistega; vahe on ainult ses, et Söödi luuletis teotseb linnas, Jakob Liivi luuletis maal. Veel võiks näha luuletõmbust Söödilt luuletises „Suurel ajal“ (lk. 124), kui võrrelda Söödi luuletist „Kui tulevad veel aja sügistuuled“.

Ka Petõfi mõjustust võiks näha luuletises „Nüüd üles“ (lk. 129). Võiks võrrelda seda luuletist Petõfi omaga „Üles, madjar!“ Lähemale söödilisele luuletisele nihkub J. Liivi luuletis „Laevamehe palve“ (lk. 169). Et ruumi säästa, ei tsiteeri ma mitte, vaid ütlen, et mõtlen võrdluseks Söödi luuletist „Õõtsuv meri“.

Jakob Tamme ja J. Liivi teemade ühtlust tuleb võtta ettevaatlikult, sest et nad elasid ligistikku. Võib olla väga võimalik, et nad koos vesteldes tulid ühele ja samale teemale, millest kirjutasid luuletised. Nõnda leiame Jakob Liivil ja J. Tammel kummalgi kaks ühesuguse pealkirjaga luuletist. Need on „Tüürimees“ ja „Lained“. Et saada pilti, mil määral luuletised „Tüürimees“ on sarnased, tsiteerin siin mõlemad nende läheduse tõttu.

J. Tamme „Tüürimees“.

Paras tuul see merel puhub,
Paisutab küll purjesi,
Laev see laintest läbi lõhub
Ootamata edasi.

Kindel laev on kiirel käigul,
Häda pole ees —
Siiski tüürimehe silm ei suigul,
Kardab kalju mere vees.

J. Liivi „Tüürimees“.

Ju merel vaikseks jäänud
On laksuv laine hää,
Laev ujub nagu unes
Vee selge pinna pääl.

Õrn tähterikas taevas
Näib naeratavat vees,
Kui poleks tormi karta,
Ei õnnetusi ees.

Kuld tüürimehe pale
On kindel, tõsine:
Ta teab, et rahu süles
Torm tõuseb ilmale.

Nagu neist kõrvutatud luuletisist näha, on J. Liiv tehniliselt Tamme märksa parem. Motiiviühtlus on, kuid see on osaline. Nõnda on see ka luuletises „Lained“.

Raamatut edasi sirvides pörkame jälle kokku luuletisega

„Varajane hallaöö“, mis osalt motiivilt ning tundetoonilt, meeleolult sarnaneb Söödi luuletisega „Hallaöö“.

Luuletises „Võitleja“ (lk. 230) veetles mind järgmine võrdlus, mida pidin tarvitama eelmises osas näitena parimast Liivi võrdlusest. See võrdlus tundus Liivil ootamatult uus ja terav, vastavalt teistele Liivi võrdlusilepiltidele. See salm käib nõnda :

Su kulmud nagu ammu d viinas,
Su pilk kui haljas terasnool,
Su märgilaud mu süda rinnas,
Noolt sinna juhtis Sinu lool.

Kahtlustades hiljemini seda võrdlemisi head, kuid Liivil lahkuminevat võrdlust, selgus, et see võrdlus on võetud von Schröder'i luuletistekogust „Gedichte“ ning „Der schöne Jägersmann'i“ nimelisest luuletisest. Seal seisab järgmiselt :

Mein Mädchen ist ein Jägersmann,
Kommt stolz daher gezogen,
Die Augenbrauen schlank und kühl,
Die sind des Jägers Bogen.

Võiks vaielda, et Jakob Liiv ei tarvitsenud tunda seda saksakeelset luuletist. See võib olla tõenäoline, isegi nõnda, et Liiv seda ei tundnudki. Kuid on võimatu vaielda asjaolu vastu, et J. Liiv pidi kindlasti tundma selle luuletise Grenzstein'i tõlget, mis ilmus „Olevikus“. Grenzsteini nime mainides olgu veel tähendatud, et J. Liivi teatavad mõttesalmikud tulevad meelde Grenzsteini stiili.

Lõpetades seega jooksvat ülevaadet Jakob Liivi lüüri-
liste luuletiste üle olgu öeldud, et plagiaati ei ole J. Liivi juures võimalik konstateerida. Konstateerida võib küll teemade ning meeleolude ja vahel sõnastuse kokkusattumisi ja sel põhjal võib ehitada hüpoteesi J. Liivi mõjualususest ning teiste poolt tulevate tugevamate mõtete, rütmide ning meeleolude kergest vastuvõtlikkusest.

Jakob Liiv ei ole suur luuletaja, ta omapärane luuletaja-
profiil on segane. Ta on hea värsimeister, kes on ajas vormitult liikuvad luuleained vorminud kindlasüsteemilisteks luuletisteks. Kuigi ta luule ei sisenda elamusi ega pane kiire-
malt tuksuma südant, kirjanduslooliselt seisab ta omal kohal.

Uue parandatud ning täiendatud kauni väljaande järele, mis ilmus äsja Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastusel, on võimalik tundma õppida J. Liivi ja seda aega, millega on J. Liiv kaasa elanud. Kätesaadavaks oleks tarvis teha lähemal ajal ka Jakob Tamme toodang.

(Lõpp.)

H. Visnapuu.

8.

Rootsi kirjandusest pakutakse A. Strindberg'i ja S. Lagerlöf'i novelle. S. Lagerlöf'i „Soosauniku tütar“ on elamuslikumaid numbreid kogu Lubi seerias. Peategelaste kolmik — saunikutütar Helga, uhke ja rikas peretütar Hildur ja perepoeg Gudmund — esindab ühte kahe naise ja ühe mehe teema lõpmatuist variatsioonidest, ühtlasi igavest motiivi peretütre ja vaeslapsesest. Ehkki iga kunst juba on kõrgendatud ja tihendatud tõelikkus, Lagerlöf naisena ja romantikuna tõstab seda veelgi, kusjuures ta meelsalt pakub üllaid naistegelasi. Lagerlöf'i lemmiktegelased on kõlblad karakterid, neid iseloomustavad otsekohesus ja hinge suurus, nad on eetilised kangelased; seepärast ongi pöördelised situatsioonid ülevad ja liigutavad. Jutustust valitseb terve ja jõuline elutunne. Novelli sisu on tugevasti seotud rootsi tõupõhjaga. Novell on tihe, mida pole Lagerlöf mitte alati, ja terviklik. Üks S. Lagerlöf'i vormikindlamaid tooteid. Elamus sellest on nagu pinevuses hoidnud draamast. Sisaldades üldinimliku aine on see kõiki haarav, kõigile mõistetav; ses pulseerub tõeline elu, tunne, süda, mis on lõppude lõpuks ülim väärtus ka kunstis. See on kaugel estetiistlikust *l'art pour l'art*ist; siin on õnnestunud rohkem ja tihendatud elusisu sulgeda laitmatusse kunstivormi, mis peaks seisma lähedal täiusliku kunsti ideaalile. Elulikkuse ja tõstva elamuse printsiip on Lagerlöf'il eriti esile lükatud. — A. Karuste tõlge on meeldiv.

A. Strindberg on esindatud nelja valitud novelliga, pealkirjastatult „Abielu“ (E. Raudsepa tõlkes) — ta kurikuulsast kogust „Giftas“. Need novellid on enamikus üsna visandlikud, kuid kantud ühisest tendentslikult rõhutatud põhi-ideest: seksuaalsest naturalismist või darvinismist, naisemantsipatsiooni vastu, nagu seda tol ajal esindas näit. Ibsen „Nora's“, ja mitte vähem tavalise seksuaalmoraali ja abielude vastu. Need pole mingid psühholoogilised või karakter- või olustikunovellid, vaid ilmse sihilikkusega skitseeritud perekondliku temaga jutustised, äärmuseni pingutatud loogikaga. Näiteks üks väiksem neist „Leib“: Väike ametnik. Abiellub. Perekonna hoogus suurenemine ei pea sammu tulude kasvuga. Suure õnnistuse ärahoiuks tuntakse ainult tsölibaati, kuid sunnitud kainuse rüüstavad tagajärjed avalduvad närvide kahtlases seisukorras, elurõõmu ja tõelusti ruineerumises. Kumbagipidi on seis-

kord ühevõrra lootusetu. (Tegelased on kujutatud karika-
tuurselt naiivseks!) Ja tulemus: kaotatakse närvid, töökoht
ja leib. Ei aita usk, moraal ega teadus. Onnetuse alg-
põhjus on leiva puudumises, õigemini leivajagamise mee-
todite puudulikkuses, ühe sõnaga — sotsiaalses ilmakorras.
Novelle läbib tugev individuaalne närv: midagi nurgelist,
ebamugavat, torkavat on neis. Nende maitse on nõeltherav,
nende mõtteviis lõikav.

9.

Norralasist esineb Lubi seerias nende suurim — Ibsen.
„Rahvavaenlane“ on parimaid ta sotsiaalsetest draa-
madest. Selle probleem on huvitav ja aktuaalne, on seda
veel rohkem tänapäev kui ta kirjutamise ajal, on seda kind-
lasti igal maal ja igal ajal, sest see probleem on üldinimlik
ja üleajalise kandvusega, mis kindlustab draama püsi. See
on indiviidi ja massi vastuolu, mis jääb alati eksisteerima.
Vaba mõtte, südametunnistuse, tõetungi protest teda vägis-
tava rämpase avaliku arvamuse ja egoistliku vale vastu. Idea-
list ja kõlblas personaalsus vastamisi kõveriku olupolitika
ja müüdavusega. Moodsa ühiskonna erinevate eetiliste elu-
vaadete raksatav kokkupõrge. Draamas on kohutaval mää-
ral kõrgepingelist energiat, tundub kogu aeg mitmeatmos-
fääriline rõhk. Pinevus ei teki põnevast sündmustikust,
vaid kahe võimsa ja üha tiheneva jõukompleksi heitlusest.
Draama mõju on otse hävitav-vägev. Lähemalt: see on
dr. Stockmann'i, tõe, õiguse ja rahvahüve fanaatiku tragöö-
dia, keda tembeldatakse nende püüete eest rahva vaenla-
seks, kelle osaks saab kividega loopimine ja seltskonnast
väljaheitmine, kes siiski ei alistu, vaid postuleerib: „Kõige
tugevam inimene ilmas on see, kes on kõige enam üks.“
Selles on vahest enam kui üheski muus draamas Ibsenit
ennast; on ju tedagi omal ajal tembeldatud rahvavaenlaseks.
Ibsen lähtub probleemist, abstraktsioonist, inimesed on
talle ainult „katsejānesed, kellega oma probleeme võib
proovida“. Ta draamad on suurepärase kompositsiooniga,
lavatehniliselt täiuslikud, kuid neis tundub puudujääki ela-
vast pulseeruvast elust. Need on suured allegooriad, täis
ideelist trotsi ja paradokse. Ometi mõjuvad nad jõuliselt
ning monumentaalselt, kuid eeldavad nõudlikumat lugejat
ja vaatlejat. Tõlge G. E. Luiga'lt on stiilikindel ja ladus.

10.

Läti tõlked on meile vahest suurem uudis kui vähe
muid. Sellest kirjandusest ei tea me senini väga palju rohkem

kui mõnest Paraguaist või Abessiiniast. Kuid Lubi senine valik ei rahulda täiel määral ootusi.

V. J. Gregri „fantastiline romaan“ „Latvija kuningas ehk inimene, kellele kõik võlgu“ 2 andes on raamat, mille paned käest segase tundega. See on ilmne tunnistus mingist kah-suunast Lubi väljaandmisel, mis aga õnneks pole pääsenud domineerima. Olen kaugel sellest, et maha teha seda romaanitüüpi või koguni käesolevat teost. Nagu kunstis on karikatuur õigustatud, jah, koguni lemmik-kunstiliik, nii on tal auväärne ase kirjanduseski. Aga kui sel puudub üle tänapäeva kandev idee ja küllaldane kunstivorm, siis jääb ta enam kui ükski teine hahitavaks päevakajaks. Ei saa eitada kõnealuse teose huvitavat fantastikat, ekspressionistlikku stiilidünaamikat, Vale-Džeksoni monumentaalset kuju Riia ja Latvia kohal, autori humoorikust ja panoraami sagedat grotesksust jne., mis teeb raamatu päris huvitavaks lektüüriks. Aga siin on vähim seda, mida otsime enim — tõelist kirjanduslikku stiili, üle aegade kanduvat probleemi, ühe sõnaga — tõsist kunsti. See jääb siiski ajaviite-lektüüriks, milleks vähemalt vaimu-inimestel võiks olla kahju kulutada aega. K. Aben'i tõlge.

Rudolf Blauman'i „Surma varjus“ on elamuslik, kuid mitte just eriti kõrge tasapinnaga novellipaar. „Surma varjus“ on jutt jäätükil merele aetud kalurite õudseist elamusist. Tegelas on liiga palju, et neid suudetaks nii väikeses ruumis küllaldaselt individualiseerida, siiski vähemalt osa neist esineb õige reljeefselt ja annab jutustusele rahuldava psühholoogilise kandvuse. Valjumas mõttes jääb novelli aine ometi vähe organiseerituks, kompositsiooniliselt motiveeringult pisut vajapäraseks. *Pointe*'ki rahuldab rohkem realistlikult kui kunstiliselt. — Teine jutustus „Andrikson“ tundub tektoonilisem. Kaks peategelast: ise-teadev noor talupoeg ja vabameelne parun. Kokkupõrge ja kättemaks. Siin on tarvet enam sisulisiks ja ideoloogilisiks vastuväiteiks. Pinevuse tõsteks on eriti mõjuv faabula kõrvalniit tagaotsitavaist lastest. Blauman'il näib olevat kalduvus selliseid põnevuses hoidnud kõrvalfaabulaid lõpetada õnnelikult, et seda mõjukamalt tähistada lõplahendust. Need on kahtlemata väärtuslikud novellid, aga kui neid peetakse läti kirjanduse harisaavutisiks, siis peab läti novellistika tasapind olema meie omast küll madalam. K. Aben'i tõlgitud.

Sama võrra huvitav on ka Andriev Niedra' „Nälg ja armastus“ M. Pukits'a tõlkes. „Nälg ja armastus“ on heade võimetega kirjutatud humoristlik külajutt, midagi

A. Kivika „Sookaelte“ laadilist. „Neljas seltsimees“ — sama kogu teine novell — kolme ülikoolisõbra kokkutulek 10 a. pärast, et jutustada oma elu. Tõsine ja mõterikas dialoog, mis lõpeb ometi kuidagi jõuetult ja sentimentaalselt. Rahuldab eelmisest vähem.

Pakutud Blauman'i ja Niedra novellid on hinnatavad ja loetavad, siiski oleksime nende küllarealismiaegsete juttude asemel või kõrval enam huvitatud läti moodsast tänapäevanovellist, muidugi mitte Gregri taolistelt meestelt, kellest oleme jõudnud ühe teose järele põhjalikult küllastuda.

11.

Ungarlase Deszö Szabó „Muinaslood naervast inimesest“ on modernistlikumaid numbreid kogu seerias. Haruldane kirevus muistendimotiive ja -vormivõtteid, sümbolismi, heitlevat ekspressiooni ja otse meeletut fantastikat, võrdluste ja muude figuuride haruldaselt lopsakat liigliha, mis siiski tunduvad võrdlemisi läbielatuina, heledaina ja raskeina nagu suured pärlid. Siinse futuristleva oksümooronliku stiili kõrval ahvardavad kahvatuda isegi Kivika „Lendavad seed“. Ses fantaasia pöörases mängus tajume ometi ilmekat väljendust, mingit sümbolit tõelisele elule, sotsiaalseile, inimlikele psühholoogilisile küsimusile, kuigi imesteldavalt originaalne keelestiil on saanud iseväärtuseks, millest kannatab idee selgus ja elamuse vahenditus. Tuleb tarvitada igal sammul mõttelist dešifreerimist, ja seegi ei vii iga kord õigele arusaamisele. See mõtet varjav ja elamust häiriv stiili-ilutulestus annab jutustusile kuriositeedi maigu, mis, olgu see kui originaalne tahes, ei lase ennustada püsivamat väärtust. A. Murakin'i tõlge suudab originaali nähtavasti õige painduvalt ja stiilivärskest asendada.

12.

Omapärasesse elamusmiljõesse juhib india prohvetliku kirjaniku Rabindranath Tagore novellikogu „Pärandusehoidja“, mis tõlgitud inglise keelest. Kuus jutustust: meeldivad, lihtsad, suurejoonelised, eeskujuliku faabulajuhitamisega, mõjuva novellistliku lõpuga. Siin käsitletakse india omapäraseid usundlikke motiive („Pärandusehoidja“), üldinimlikke hingeelulisi probleeme India olustikus ja rassilis erinevusis („Vanem õde“, „Hüljatu“), siin on satiiirilist nooti, ilmestub imeline askeetlik puhtus ja platooniline tundevis („Teostumise õõ“). Midagi salapärase ja hoopis erinevat on ses Hommikumaa tunde- ja mõttevilis,

nii vähevaba, usunditraditsioonidest determineeritud, nii vähe individuaalne. Tagore jutustised on elamuslikud. Nii tegelased kui pildid on antud võimsa nägelikkusega, neil on otse sümboolne kandejõud ja suur usaldatavus. Tagorel on filosoferivaid kalduvusi, ta teoseis on kerget müstikat, ta armastab sententse ja lüürikat ja suureviisilisi personifikatsioone („Jõetrepp“). Tal on võrdlusi, mis kasvavad keerukaiks mõistujuttudeks („Kaartide kuningriik“). Väärtuslik kogu; ka A. Suigi tõlge on meeldiv.

13.

Soome, mis meie viimaste aastate tõlkekirjanduses on olnud suhteliselt otse domineerival kohal, on andnud Lubi seeriasse ainult kaks numbrit.

Esmalt F. E. Sillanpää „Hildu ja Ragnar“, „lugu kahest inimlapsest“, tihe pikem novell. Alates *in medias res* otse haripunkti eel käsitleb jutustis tegevuse tõusu haripunkti ja järgnevat katastroofilist lahendust. Mõlemast tegelasest antakse tagasihaaravalt üsna üksikasjalised elulood kehalisest-vaimlisest kujunemisest just niisugusteks, nagu nad on antud momendil: üks eluvõõras mammapoeg-üliõpilane, teine eluarg saunalaps-teenijatüdruk. Valju ja valvsa rektorilise äraolekul osutuvad nad kord kahekesi üksiku suvila ainsaiks elanikeks ja siis arenevadki 3 päeva kestes kujuteldavad sündmused, millest on saabunud käesolev süvendatud psühholoogiline novell. Enam sisemiselt kui väliselt joonistatud peategelased (Sillanpää tarvitab märgatavalt rohkesti otsekohest kirjeldavat karakteristikat) esitavad sageliüllatav-peeni individualiteedivarjundeid, ärkava seksuaaltunde nüansse, vaadeldud kordamisi mõlemis. Käsitus on üksikasjadeni realistlik, täpne, konkreetne, detaile on kuhjatud liigagi palju, tundub stiililist liigliha ja vähe sõnaökonomiat. Sillanpää stiilis on tõepoolest midagi, mis tuletab meelde Dostojevski't, kellega teda on kõrvutatud nii Soomes kui meil. Sillanpää hingelakkamis-võtte on kindlakäeline ja huvitav, ometi pole ta ses novellis saavutanud veel täit meisterlikkust. Tõlkinud J. Pöld.

Teised soomlased on J. Linnankoski ja A. Järnefelt. J. Linnankoskilt on tõlgitud episoodiline „Karjatüdruk Hilja“. Nagu tavaline, on sel autoril mingi eetiline väärtus jutustuse teemaks, käesolevas — kehalise ja hingelise puhtuse rõõm. Kohtame Linnankoski paremaid omadusi: võtte kindlust, sattuvat ja nappi väljendust, kindlaid piirjooni ja plastilist kujutamist. Lisaks jutustuse

puhas ja hele põhitoon. Nii jääb sest meeldiv mulje, kuigi tal tervikuna pole suuremat kandvust.

Pikem ja terviklikum on sama numbri teine jutustis: A. Järnefelt'i „Huligaan“. Tolstoi jünger ja eetiliste ideaalide püstitaja kirjanduses, taotleb see soome huvitava kirjanikupersonaliteet selles mõni aasta tagasi ilmunud novellis tõestada, et ka halvemais roimareis on haruldast hingesuurust. Suure elamuslikkusega novell, romantilise tundemüsteriumi ja idealiseeriva paatose kantud, tõuseb see tunduvalt üle realistliku tõsielu, kirjutatud heade võimetega ja Järnefelt'ile omase hingelikkusega. Kaks viimast H. Pürkopi meeldivas tõlkes.

14.

Aastakäigus on ilmunud ka väike kogu mitmesuguste rahvaste (iiri, india, indiaani, leedu ja läti) muistendeid. Enamasti rahvusvahelise levimisega motiivistikud juhulises valikus. Need rahvasuulised primitiivid on enim vastuolus Lubi kui moodsa ilukirjanduse seeriaga. Uhke pealkiri „Muinasseiklusi“ on säärasele kogule vaevalt õigustatud. Kui juba iga pisike faabula on seiklus, siis oleksid seiklusjutt ja maailmakirjandus sünonüümid. Lub on selle ilusa ja tarviliku sõnaga jõudnud täütuseni ratsutada (tervelt 17 numbri pealkirjades sisaldub seiklus, B. Linde „eksootilised naised“ kaasa arvatud) ja parajal ning mitteparajal puhul tarvitamisega ta lühikese ajaga banaliseerida.

15.

Lõpuks on jäänud veel vaadeldavaks kolm algupärandit. Kuid need pole millegi poolest eriliselt silmapaistvad. Kuigi algupärandite kohta oleme õigustatud tarvitama pehmemat mõõdupuud, oleks Lubi tasapind nende ärajättega ainult võitnud.

Esimene neist on Joh. Sepa „Kuld!!! Kuld!!!, Tõnis Sepp „Ameerikas“. Asjata on sensatsioonihimuline kirjastus andnud raamatule sensatsioonilise pealkirja, mis teeb kogu asja väliselt halvamaiguliseks. Olgu see ka sisuliselt pisut ameeriklik, ei või jätta tunnustamata mõnesugust veetlust ses lihtsas ja asjalikus jutustamises. Siin pakutakse lõikeid tõelisest elust ning tõelisist sündmusist ja see ilustamata lihtsameelne realism ebakirjandusliku stiiliga suguvenna sulest on otse karbonaadiks peale lihvitud vorme ja kirjanduslikke väljamõeldisi. Muidugi, ses pole kunsti, see pole kirjandusliku väärtusega reisukirjeldis, vaid tavaline proosa ega ole ta koht mitte vaadeldavas seerias.

Samuti pole Bernhard Linde „Kenadel naistel“, alapealkirjastatult „Eksootiliste naiste seiklustel“, suuremat tegemist kunstiväärtusliku kirjandusega. Ei saa parata, kui valdab ebameeldiv tunne, et neist lugudest ei kõnele mitte kunstnik, vaid raffineeritud elumees, kelle raffineeritus osutub siiski vähepeeneks, kes elab mõttekujutuses läbi sündmusi endid, mitte nende kunstivormi, mida siin pea-aegu ei olegi. On rohkesti faktilist sündmustikumaterjali, ka meelsalt serveeritud pikantsusi, kuid puudub elamus. Kirjeldused ei omanda elu, sõnad ja pildid jäävad surnuks, kuivõrt neid ka kuhjataks. Loov hingeõhk puudub. Vaevalt jääb neist läbiloetult midagi meelde, paremal juhul vaid mõni sündmustikumatke. Ometi pole need ained halvad. Jälgiks tõepoolest ahne huviga Marianne Ohaka või eriti pr. James-Tshing-Li realistlikult üksikasjalikke elamusi ja seiklusi võõrastes oludes ning mais, kuid nii jääb näit. huvitav „Unistuste jälgija“ vaid kuivaks protokolliks, romaanifaabula lühidaks ümberjutustiseks. Kuid konspekt pole teos ega vormimatu tooresaine kunst. Tõeline kirjanik oma aineid nii ei raiskaks. Pakutavad lood on midagi memuaaride taolist. Säärased asjad saavad huvitavaks alles murdunult kunstnikulise personaalsuse prismas, kas näiteks lõikava satiiri või peene hingeelu-analüüsi nurga all. Personaalsus siinsete lugude taga ei ole huvitav ega ärata usaldust, vähemalt mitte kunstiliselt. Oleksime meelsamini lugenud B. Linde võltsimatuid reisu-memuaare. Kuid lugeda asju, milles pole kunstilist ega valjumat faktilist tõde, pole põrmugi huvitav. B. Linde „eksootilised“ naisseiklejad selguvad ühe erandiga kõik eestlasiks.

Kõige tähelepandavamaks kolmest jääb siiski Arthur Adson'i „T o o m a p ä e v“, „draama 3 vaatuses XIV sajandist“. Värs-sides. Kuid seegi on hoolega varustatud niivõrt rohkete puudustega, et kogumõju kaldub hävimisele. 1. ja 2. vaatuse ajalooline ühiskonna-draama liikuva sündmustikuga läheb 3. vaatuses üle staatiliseks tundedraamaks, kaldumistega ideelistesse refleksioonidesse. Autor tahab nähtavasti ühe ja sama draama kitsais raamides avastada 1343. a. toomapäeva sündmuste sotsiaalset põhja ja eest-laste rahvusideoloogilist massitunnet, kuid ühtlasi üksiku osa ja traagikat. See tähendaks luua ühel hoobil ühis-kondlik ja indiviiditragöödia. Need kaks tendentsi on saanud Adsoni draamale saatuslikuks: alul peajoonis õnnestunud vastamisi asetatud kahe sotsiaalse kihi traagi-line kokkupõrge muutub lõpul üksiku lüürilis-traagiliseks

halinaks. Selle tõttu puudu jäänud keskendus selgub draama raskemaks puuduseks. Üksik, ema, jääb kogu teose keskseks kujuks ja draama lõplikus muljes koguni isikudraamaks. On vist lüüriku temperamendiga seletatav sotsiaalse probleemi suubumine ematunnete traagikasse, teose libisemine ühiskondlikult aluselt isiklikule.

Samuti pole draama tektoonika sugugi õnnelik. Algu on ilus, areneb tõusvalt, 1. vaatuse lõpul esimene hari, hästi on kontrasteeritud ematunnete suhtumist kardetavasse ettevõttesse. Teine plaan, teine faabulaniit (2. v.) algab samuti hästi, tugeva erutusega, kuid tundub, et vaatuse ja kogu draama kõrguspunkt jääbki 2. vaatuse algusse, kuna selle vaatuse müüdi elava tegevuse tundeikihk vaatuse lõpu poole suhteliselt rahuneb. Kolmas vaatus on aga tervikuna mingi epiloog, refleksioon sündinust, staatiline. Nii jääb draama loomulik haripunkt puudu, ja et suhteline kõrgkoht satub 2. v. algupoolde, siis on üle poole näidendist dramaatilise elamuse suhtes niivõrt ebasoodsas asendis, et see tähendab lavalist fiaskot. Nagu tähendatud, on 3. v. õieti epiloog; ometi on iga epiloog draamas kardetav ja selle tehnikale olemuslikult võõras. Ka sisuliselt on ta enamikus liigne. Normaalne oleks lõpetada traagilise tapastseeniga kui loomuliku katastroofiga. Tavalisest ebakunstilised kaalutlused sunnivad tegema lisandusi, et epiloogis õnnetusele vähemalt moraalselt vastutatu pakkuda tulevate paremate aegade ennustamisega. Võiks teatava kindlusega väita, et kui oleks tegemist mõne heroilise ja võiduka stseeniga meie ajaloost, oleks näidend lõppenud hoopis dramaatilisemalt.

Tegelasi on siis kahesuguseid: individuaalne ema ja masstegelased. Ema — liigutav, traagiline, lüüriline, kõige hoolikamalt süvendatud, nagu ka ema repliigid on 3. vaatuses parimaid kohti raamatus. Kuid ema kuju jääb ebamääraseks, eri-olukorras eripalgeliseks, talle on omistatud liiga palju targutust ja tarkust. Keskkujuks tehtuna ei suuda ta tegevust kanda. Võib näha emas ka sümboliseerituna emalikkust, tundeala, naiselikkust ülepea. Muud tegelased esinevad massina, kusjuures ühes või teises on esile lükatud neid või teisi temperamendierivusi. Esineb kaks massi: talupojad — ja rüütlid + vaimulikud. See on meeldiv ekspressionistlik dispositsioon, iseloomuliku esiletõst nimeta tegevusekandjate abil.

Peale eespoolsete lisandub puuduseks, et draama pole stiliseeritud küllalt arhailiseks nii ajalooliste, olustikuliste kui keeleliste j. m. seikade poolest, mis puudutab eriti

haritumat lugejat. Selles sihis on J. Libe („Looming“ 1928) avastanud rea tõsisid puudusi. Lisanäiteks võiks esitada paaris kohas esineva „skandeerimise“, samuti skandeeritava, mida ei kohta mitte tavalises rahvalaulu värsiga keelevormis. Sama oleks öelda 14. sajandi riimitud ballaadist (54) j. m.

Resümeerides võiks öelda: see draama on sotsiaalselt aluselt kõrgele kerkiv isikutraagika. Mässukavatsuse ebaõnnestumise murdumine süüdlase psüühis. Üksiku tragöödia kogu ajajärgu ja sündmuste taustal. Draamal puudub ühtlus. Ta tektoonika on vajapärane, seepärast draamaatiline elamus nõrk ja tükk vähe lavaline. Kuid tas on sümpaatlikke kohti, mis saavad armsaks, samuti kui teose avar ja moodne põhikavand on meeldiv. Vaatusist on ühtlasim, stiilipuhtaim ja dramaatilisim teine. Aine käsitus on Adsonil ärkusaja romantikutega võrreldes hoopis inimlikum ja lähem, kuigi siingi on veel rohkesti eluvõõrast paatost, nagu ju värsivormgi tähistab tunduvalt kõrgendatud tõelikkust. Lähem stiilianalüüs, kui kellelgi oleks selleks aega ja huvi, võiks anda rohkesti tõestusmaterjali eelostatud peajoonelisile väiteile. Siin lühikeses ülevaates pole seks ruumi.

16.

Valik on mitmekesine ja Lubi toimetusel näib olevat tahtmist seda veelgi mitmekesistada. See on hea ja tarvilik printsiip.

Tähtsam siiski on väärtushinnanguline vaatus. Ei saa olla muud seisukohta: valiku-tasapind olgu võimalikult kõrge. Kui arvestada mõnesugust paratamatut ohverdamist kirjastuse ärihuvidele ja lugejaskonna keskmisele maitse-nivoole, siis võib Lubi senise valikuga olla rahul. Igal juhul oleksid pidanud puuduma Gregri, Joh. Sepp, B. Linde, Seton-Thompson, valjumal valikul veel rida muid. Kuid teiselt poolt annavad Galsworthy, Huxley, Hašek, Ibsen, Garnett, Chateaubriand, Tagore, Shaw, Lagerlöf, Ehrenburg, Sillanpää j. t. aastakäigule õige soliidse üldilme. Just algupärandid osutuvad kõige nõrgemaiks. Soliidsele valikule esimese kümne numbri piirides järgneb tugev laskumine, alles aasta lõpu poole on näha jälle tasapinna meeldivat tõusu, millel see näib püsivat ka uuel aastal.

Muidugi ei kindlusta iga kord kirjaniku nimi jutustuse väärtust. Valikul ei saada nähtavasti puht-tehnilistel põhjustel alati tarvitada väärtuse kriteeriumi, vaid madalamat matemaatikat ja tollipulka, et novell või valik mahuks

lehekülgede arvule. Samuti asjaolu, et autoreilt, kelle eriala pole novell, vaid romaan või draama, kel aga siin-seal pudenenud mõni väiksem ja juhulisem kild, võidaks korjata just neid pudemeid. Iga kord ei paista ka takistamatu valik olnud küllalt asjatundlik. Nii ei ole ühel või teisel põhjusel näit. Linnankoski, Galsworthy, Sinclair, France, Kipling ja mõni muu leidnud küllalt väarikat esindamist.

Ilmasuhtumuse seisukohalt paistab silma humoristlikkude teoste rohkus, neid on üle 20 numbrit, Švejki ühes arvatud. Draamateoseid on 3. Rohkesti pakutakse intellektuaalse süžeeaga, seega vähese vahenditu tundemõjuga teoseid, mis eeldavad kõrgekultuurilist lugejat. Kuigi Lub on lubanud ülesandeks pidades tutvustamist „välismaade parimate ilukirjanduslike uudisteostega“, siiski on enamik neist minevikuteoseid, suur osa läinud sajandist, tunduv osa sajandi alguselt ja ilmasõja eelt. Teiste maade tänapäeva loova kirjanduseluga kontakti astuda on Lub nähtavasti suutnud ainult väheseil juhtudel.

Enamikul autoreist puuduvad biograafilised ja esteetilis-kriitilised andmed, seda peamiselt küll aasta esimesel poolel. Lugeja ja kahtlemata ka kirjastaja seisukohalt paistaks väärtuslikum, kui entsüklopeediliste biograafiliste andmete kõrval, mis võiksid esineda sel puhul lühemalt, iga kord lähemalt hinnataks just kätteantavat teost (novelli) ennast, et aidata avastada jutustuse väärtusi, ideed, juhtida lugejat teose sügavamale ja kirjanduslikumale mõistmisele, ühe sõnaga, et antaks asjatundlik esteetilis-kriitiline hinnang. Seda on üsna ilusasti teinud näit. A. Oras Garnett'i tõlke puhul.

Seerias on avaldatud ka pikem romaan. On kindlasti kasulik just eelmainitud põhjustel avaldada mitmesuguse ulatusega teoseid, tarbekorral ka 2—3 nr. koos. Pole ju ka erilist põhjust eitada senist annetekaupa saatmist, kui kirjastajale meeldib suurem töö ja kulu, — lugeja võib ju numbrit seniks kõrvalt panna, kuni kõik anded kohal. Kuid milleks on vaja näit. Švejki seiklustes iga annet varustada eri-leheküljenumeratsiooniga ja tiitellehega?

Lähem tõlkekriitika osutus käesolevaga ühenduses läbi viidamatuks, mispärast piirdun enamiku juhtude kohta vahenditu stiilimulje teatamisega. Paistab, et „Loodus“ paneb kiiduväärset rõhku tõlkele; pea kõik need tunduvad korralikud või koguni head, kusjuures on enesestmõistetavaks nõudeks tõlkimine algkeelest. Õige meeldivad olid tajuda näit. A. Oras'e, A. Andur'i, A. Kivika, G. E. Luiga, B. Linde, A. Kännu, J. Kangilaski, A. Suigi, H. Pärkopi ja mõne teise tõlked.

Välimuselt on Lub võrdlematult soliidsem vene ja saksa vastavaist. Siiski jääb ta kaugele maha näit. rootsi „Bonniers Universalbibliotek'i“ maitsekaist väljaandeist, mis poolkõvades kreemvärvi presskaantes ühes kriitpaberist ümbrikuga ja kirjaniku näopildiga on otse luksuslikud. Ka hinnalt ei saa Lub siin kiidelda: arvestades rootsi kõrget rahakurssi, raamatu mahtu 10—16 poognat (näit. on seal ilmunud Goethe „Werther“, Balzac'i „Eugénie Grandet“ j. t.) ja luksuslikku väljaannet, maksab see ainult 95 ööri resp. senti, kuigi lehekülje trükipind ja -tihedus on väiksem. Selles seerias on ilmunud teoseid, mida „Loodus“ kavatseb ilmutada kroonises romaanis. Ka 75-öörised „Bonniers billiga böcker“ (Bonnier'i odavad raamatud) ületavad Lubi. Muidugi on Lub nii hinnalt kui välimuselt täiesti vastuvõetav, kuigi selle kaanevärvide kirevusele eelistaksin maitsekat lihtsust, mis eriti rootsi raamatu peenusega võrrelduna on siiski kaunis maitsetu. Peet Aren'i kaanejoonistise hindamiseks puudub seegi asjaarmastaja kompetents, millisest on sõandatud käesolevad vähiklikud märkmed.

(Lõpp.)

August Palm.

Nõupidamine eesti rahvalaulude väljaandmise jätkamise kohta

Eesti Rahva Muuseumi ruumides (Aia t. 42) 12. jaan. 1929 kl. 6 õ.

Koos: Haridusministeeriumi esindaja direktor G. Ney, Õpetatud Eesti Seltsi esindaja prof. W. Anderson, Tartu Ülikooli esindajad prof. H. Koppel, ja prof. G. Suits, E. Kirjanduse Seltsi esindajad mag. A. Anni ja H. Evert, Rahvaluule-arhiivi juhataja dr. O. Loorits, E. R. Muuseumi asjaajaja E. Eisenschmidt.

Koosoleku avab prof. W. Anderson, tähendades, et käesolev nõupidamine on kokku kutsutud Õpetatud Eesti Seltsi algatusel peaaesjalikult ettepaneku põhjal, mille tegi dr. O. Loorits mineval aastal Õp. E. Seltsi novembrikuu-koosolekul. Koosoleku juhatajaks valitakse prof. H. Koppel, protokollijaks E. Eisenschmidt.

Dr. O. Loorits annab lühikese ülevaate senise rahvalaulude väljaandmise töö kohta. Senini on E. Kirjanduse Seltsi väljaandel ilmunud esimene köide rahvalaule ning on väljaandmisel teine köide. Teise köite väljaandmiseks ei ole E. Kirjanduse Selts senini toetust saanud, kuigi seda on riigi-eelarve korras ja kultuurkapitalilt palutud. Esimese köite trükkikuludeks on E. Kirj. Selts saanud omal ajal toetust 500 000 mk., peale selle on käsikirjade kopeerimine ja korraldamine umbes 600 000 mk. kulusid nõudnud. Trükkimiseks on materjali senini ette valmistanud peaaesjalikult prof. K. Krohn ja prof. W. Anderson; suurelt osalt on tehtud seda Soomes, valides neid aineid, mis rohkem Soome uuri-

jaid on huvitanud. Tõuseb küsimus: kuidas jätkata väljaandmist ja sellega ühenduses olevaid töid? Nagu E. Kirj. Seltsi esindaja H. Everti seletustest selgub, on E. Kirj. Seltsil raskusi juba teise kõite väljaandmisega, rääkimata edaspidisest väljaandmise jätkamisest, kui selts selleks erilist toetust ei saa, nagu esimese kõite jaoks; muudu oleks isegi soovitav, et väljaandmine edaspidigi E. Kirj. Seltsi kätte jääks, sest et siis ka esimeste kõidete levitamine kergem oleks ilhe ja sama kirjutaja kaudu. Prof. H. Koppel esitab küsimuse, kas rahvalaulude väljaannete hoiuruum on küllalt kindel tule-hädaohu mõttes. Arvab, et vahest Tartu Ülikool nõus oleks osa laost oma raamatukogu ruumides tulekindlas paigas hoiule võtma. Seda peetakse soovitavaks.

Rahvalaulude levitamise küsimus. H. Evert annab seletust raamatute ostmise kohta, mis võrdlemisi väga leige. Nii on esimest kõidet müüdud senini ainult 350 eksemplari fimer ning hinnata on eksemplare välja antud umbes 100 ja vaevalt võib loota, et seda edaspidigi rohkem ostetaks, mispärast tuleks ehk eksemplaride arvu vähendada. Prof. W. Anderson tuletab meelde, et Soomes on seda laadi väljaandeid ettetellimiste alustel trükitud. Prof. G. Suits arvab, et E. Kirj. Seltsis vahest siiski ei ole küllalt tehtud selleks, et raamat leviks. Tuleks hankida rohkem arvustavaid kirjutisi. „Setukeste laulude“ ilmumine omal ajal oli sündmuseks, kuna „Eesti Rahvalaulude“ I kõite ilmumine ei ole küllalt tähelepanu äratanud. Arvab, et teatud pingutuste tagajärjel võiks ehk rohkem raamatute ostjaid leida. H. Evert ja mag. A. Anni ei usu, et reklaami kaudu raamatu ostjate arvu palju suudetaks tõsta, ning arvavad, et järgmiste kõidete trükkimisel tuleks eksemplaride arvu vähendada, trükkides ehk mitte üle 1000 eks. (senise 2500 eks. asemel). See vähendaks tunduvalt ka trükkikulusid.

Väljaandmis-viisi küsimus. Prof. Suits arvab, et tuleks kaalumisele võtta ka rahvalaulude väljaandmise süsteemi küsimus: kui laulude korraldus juba ilmunud kõites ehk küllalt vastuvõetav ei oleks laiematele ringkondadele oma tüpoloogilise monotoonsusega, kas ei oleks siis geograafilise põhimõtte järele korraldatud väljaanne huvitavam ja ühtlasi teaduslikult mitmeti tarvituskõlvuline näit. keeleuurijatele, kirjan-dusajaloolastele, etnograafidele j. t.? Prof. Anderson teatab, et rahvalaulude korraldus on sündinud kahes esimeses kõites tüüpide järele ühes vastavate teisenditega, nagu see on üldiselt vastu võetud suuremais teaduslikes rahvalaulude väljaandmis, ja see süsteem vastab kõige rohkem uurijate nõuetele. „Setukeste laulud“ on küll teise, topograafilise põhimõtte järele välja antud. On kaalutud, kas mitte laule välja anda kihelkondade viisi, kuid see väljaandmis-viis ei oleks küllalt ülevaaflik. Soomes on hakatud rahvalaule välja andma maakondade viisi. Oleks mõeldav, et seda ka meil võimalik on teostada, kuid tuleb väga hoiatada süsteemi muutmise eest töö kestel. Raske oleks seesugusel korral süstematiseerimine üksikute maakondade viisi, kus peab iga maakonna tarvis jälle sama skeem olema. Kuigi laulutüüpide järele väljaandmine on ehk igavam ja monotoonsem, on see kõige tarvitavam ja hõlpsam ning ülevaaflikum viis. Kui teisendeid nii väga palju on, siis on eesti rahvas ise selle juures süüdi, et tema nii palju on loonud ja kogunud. Mag. Anni küsib, kas ka teadus-

liku väljaandmis-viisi järele käies ei oleks võimalik leida meetod, kus saaks lühendada või vähendada teisendite arvu, mispeale prof. Anderson vastab, et osa teisendite väljaandmise läbi kaotab väljaanne oma teadusliku ilme, ja säärasel juhul võiksime veel edasi minna ning ainult antoloogiad avaldada, aga siis peaksid uurijad on-eti pöörduma algkogude juurde. Teisendite lühendusi on katsutud võimaluse järele teha ka käesolevas väljaandes. Dr. Loo rits: Meie ei anna raamatut välja mitte ainult folkloristide jaoks, kellele prof. Andersoni poolt soovitatud süsteem on tõesti ideaalne, vaid me anname ju rahvalaule välja ka teistele, keda ehk teised printsibid rohkem huvitavad. Juhib tähelepanu neile raskustele, mis tekivad edaspidisel materjali väljaandmisel isegi tüüpide järele, näiteks pulmalaulude, kiigelaulude jt. puhul, kus tüüpidega paljut ei ole peale hakata. Soovitab rahvalaule edaspidi välja anda gruppide viisi ideoloogiliselt (näit. kõik kiigelaulud koos) ning need juba korraldada geograafiliselt. Arvab, et tüüpide järele võimalik oli välja anda küll eepilisi laule, kuid hiljemini tuleb tahes või tahtmata teisele süsteemile üle minna. Prof. Suits: Kui neid redaktsioonilisi printsippe jätkataks, nagu senini, siis võime edaspidi rehkendada vahest ainult paarisaja ostjaga. Kas säherdusel korral ei tuleks tõesti tagasi pöörduda dr. J. Hurda poolt alustatud väljaandmis-viisi juurde geograafilisel alusel, mis võiks koguda rohkem lugevaid huviosalisi eriti kohalikkude elanikkude keskel? Prof. Anderson arvab, et kõik lüürilised laulud võiks avaldada dr. Loo ritsa poolt esitatud põhimõttele, kuid on selle vastu, et eepilisi laule uue põhimõtte järele ümber trükkima hakataks. Ka prof. Suits ei poolda süsteemi muutust eepilises reas: nagu see juba käsile võetud, peab ta lõpule viidama. Prof. Koppel leiab läbirääkimiste põhjal, et rahvalaulude väljaandmisel on võimalikud mitmed meetodid. Kardab, et rahvalaule prof. Andersoni poolt soovitatud meetodi järele välja andes oleks meil tegemist suurte raskustega väljaandmise aineliste võimaluste leidmisel. Nii jääks suur osa materjali vaka alla sellepärast, et seesugune väljaandmis-viis meid ummikusse viib. On põhjusi, mis sunnivad väljaandmis-viisi edaspidi põhjalikule kaalumisele võtma. Meie täna siin vist mingisuguseid kindlaid otsuseid ei saa teha, kuid oleks tarvis ligemal ajal, võimalikult juba kolmanda kõite eeltööde tegemise puhul, minna vahest selle viisi juurde, mis oli aluseks dr. Hurdal. Prof. Anderson: Rutemini ei lähe väljaandmis-töö mitte ka teist süsteemi tarvitades. Suuremale publikule ei ole kõikide teisendite täielik väljaandmine tarvilik, — aitaks hea antoloogia. Kui hakatakse süsteemi muutmata juba jutustavate laulude puhul, siis ei saaks tema väljaandmis-tööst enam osa võtta. Prof. H. Koppel: Tuleks kindlaks teha, kes võiksid otsustada süsteemi ja ka teiste väljaandmise küsimuste üle. Prof. Anderson arvab, et kompetentne seda küsimust otsustama oleks senine redaktsiooni-toimkond. Prof. H. Koppel: Vist võiksid ka väljaandjate ringkonnad otsustamisest osa võtta, et kaaluda ühtlasi väljaandmise aineliste võimaluste küsimusi. Prof. Suits küsib, kuidas on rahvalaulude väljaandmise toimkond konstitueeritud. Dr. O. Loo rits: Dr. Kallas on rahvalaulude väljaandmise küsimuse üles võtnud ning Haridusministeeriumi poolt on asi käima pandud, kuna toimetajate nimes I ande tiitellehele on lasknud trükkida prof. K. Krohn. Dir. G. Ney küsib, kui suur võiks umbkaudu tulla

terve rahvalaulude kogu. Prof. Anderson arvab: 60—100 köidet. Dr. G. Ney: See läheks siis kuni 100 miljonit maksta, kui terve töö valmis saab; säärane väljaandmis-värs tundub ülesaanamata raskustega seotud olevat. Prof. Anderson: Eepilised laulud võtaksid oma alla sellest umbes 6—7 köidet ja sel kogul on juba oma tervikuline väärtus. Prof. G. Suits: Vahest oleks võimalik, et väljaandmise küsimuste selgitamisest osa võtaksid sel nõupidamisel esindatud asutised ja senine toimetus. Prof. H. Koppel: Tuleks kaalumisele võtta, missugune käik edaspidisele tööle anda, kus otsustamisele kerkib terve rida põhjapanevaid küsimusi. Kõige tähtsam on siin ettevõtte finantseerimise võimaluste leidmine. Küsimus on otsustatav väga kaugel tuleviku peale; seepärast tuleb asja veel põhjalikult kaaluda ning vaheajal avalikkuse ette tuua, et küsimus enne otsustamist mitmekülgset ja põhjalikumalt valgustust leiaks, tuleb tutvustada laiematele ringkondadele, eriti neile, kellest oleneb väljaande finantseerimine; vahest ehk võiks erilise brošüüri trükkida, avatades enne kirjutisi „Eesti Kirjanduses“, kust äratrükke saaks teha. Mag. Anni peab tarvilikuks, et propaganda kõrval tuleks sel korral vähemalt kolmanda kõite eeltööid senises suunas jätkata. Dr. O. Loo: Väljaandmise korraldusest oleneks ka kulude küsimus. Tuleks kindel redaktor ametisse panna. Arvab, et järgnevad kõited hästi odavamad tulevad kui senised. Ka Rahvalaule-ariiv teeb suure osa eeltöödest. Prof. Anderson: Kui oleks „Rahvalaulude“ pealkirjaks „Eesti jutustav laulud“; siis ei oleks asi sugugi nii traagiline, sest siis oleks meil ainult 6—7 lõigega töö juba lõpul ning väljaandmisel ei tohiks olla suuri ülesaanamataid raskusi.

Kokkuvõtte n a peetakse soovitavaks, et rahvalaulude edaspidise väljaandmise kohta avaldataks kirjutisi ajalehtedes ning ajakirjades, mille kaudu asja kohta üldist huvi äratatakse ja elevust loodaks; ühtlasi tuleks küsimuse lõplikuks selgitamiseks ja otsustamiseks uusi sarnaseid nõupidamisi kokku kutsuda.

Kirjanduslik ülevaade.

Émile Zola: Sõekaevurid. Tõlkinud J. Semper. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus Tartus 1928. 528 lk., hind 5 kr.

Nüüd on siis J. Semperi laimatus, igati eeskujullikus tõlkes saanud eesti lugejale kättesaadavaks see teos, mis on tõukejõuks ja äratajaks olnud nii paljudele kõigi maade kirjanikele, muu seas ka Eesti realistlikele ja naturalistlikele kirjanikele Wildest August Jakobsonini. Eriti August Jakobsoni nimi tuleb „Sõekaevureid“ lehitsedes nii mõnigi kord meelde: Zola suurteos, mille tugeva mõju all „Vaeste-Patuste alev“ on tekkinud, tuletab alatasa meelde noore algaja esikteose paljusid ja suuri puudusi. „Vaeste-Patuste alevi“ sugulus „Sõekaevuritega“ on nii suur ja ilmne, et Zola suurteos jääb vist paratamatult hutgaks ajaks meie lugejas tekitama asotsiatsioon August Jakobsoni esikromaaniga ning suure prantslase loodud Maheu'de perekond sunnib paralleele tõmbama „Looduse“ laureaadi joonistatud Lüünedes perekonnaga. Nii palju sarnasust

on Lütinede perekonna viletsusel Maheude viletsusega; nii ühte viisi kohtlevad Émile Zola ja August Jakobson kummagi õnnetu perekonna käekäiku, lastes nende pähe sadada mõlemad rohkem õnnetsusi kui ühele ainsale perekonnale õieti tohiks osaks saada.

„Söekaevurite“ peategelasteks on kaevandus ja kaevanduses töötav inimmass; Zola'l on korda läinud elavaks teha nii kaevandust ennast kui ka tööliste massi. Kaevandus muutub lugejale varsti peaaegu niisamasuguseks elusaks olevuseks kui selles töötavad söetolmust mustunud inimestehulgad. Võib-olla ainult selle vahega, et kaevandus on täiuslikum, tugevam ja võimsam organism kui inimeste koondamatu hulk, millesse jäävad lahkeliid püsima isegi suurimas hädas. Õudset mõjub kaevanduse halastamatu valitsus inimeste üle; kuid sama õudset ning masendavalt mõjub nälja sünnil metsikuks muutunud inimestehulga meeltu hävitus-töö kaevanduse kallal. Hukkununa ja purustatuna jätavad kaevanduse üksikud osad veelgi mingi hävitatud olevuse, tapetud organismi jäänuste mulje.

„Söekaevurite“ eesmärgiks on kujutada kaevandusetööliste kui ühise massi talumatut viletsust, kusjuures teatavate massiosakeste, üksikute perekondade, häda esile tõstes üldmuljet tihendatakse. Kompositsioonilise tegurina tuuakse kaevuritemassi sekka üksik võõras, Étienne, kes massis alateadvuslikult pakitsevat vimma hakkab teadlikuks vihaks õhutama, tõustes õige pea massi juhi seisukohale, kuid meeletuks muutunud massi seas oma iseduse ja juhi seisukoha kaotab ning muutub ainult purustava inimestekarja määratsevaks osakeseks.

„Söekaevurite“ igalt leheküljelt kõneleb õigluseiha, kirjeldatud olukorra hukkamõiste. Kuid pole näidatud — ja tundub, et ei osatagi näidata — väljapääsu sellest olukorrast, milles pole süüdi üksikud isikud, ei kaevanduses teotsevad tööülemad, ei insenerid ega direktorid, vaid nägematu ja kättesaamatu kapital, mida kehtast osaühingu juhatuse kuskil kaugel — Pariisis, mis Põhja-Prantsusmaa söekaevuritele pole muud kui mitte midagi ütlev nimetus. Kuna kirjanik ei näe väljapääsu õiglusetusest olevikus, siis lõpetab ta romaani luulelise kujutelmaga päikese tõusust ja kevade tärkamisest, mõista andes, et peab tulema kord ühiskondlikeski olukorras kevad ning ärkamisaeg maa all söetolmus kopsivaile kaevandusetöölistele. Et tegelikult kaevanduses ja töölisteasunduses kõik jääb endiseks, siis ei lahenda selline lõpp midagi; võib küll tekitada üürikeseks ajaks optimistliku meeleolu, kuid see jääb üksnes hajuvaks meeleoluks, mis ei suuda pikapeale kustutada teose masendavat üldmuljet. Üldmulje aga on ja jääb masendavalt lohutamatuks; eriti just sellepärast, et autor jääb töölistemassi vastand-ollusena esindatud jõukama ja kõrgemal ühiskonna-astmel asetseva seltskonnakihi liikmeid kirjeldades erapooletuks ja annab mitmeti mõista, et ükski neist isiklikult säärases olukorras süüdi pole ega saagi olla, üksikute kihiesindajate eba-sümpaatlikkusest hoolimata.

Üksikasjalisemalt süvenemata teosesse, mis selle ajakirja lugejale kahtlemata küllaldaselt tohiks tuttav olla nii sisult kui maailma parimate arvustajate rohkete sõnavõtte kaudu, olgu mainitud ainult veel, et tõlke väärtust tõstab tõlkija kirjutatud ülevaatlilik ja huvitav eessõna, mis ka Zola toodangu mittetundjale annab selge pildi selle kirjaniku töötamisviisist, tema toodangust üldse ja „Söekaevuritest“ eriti.

M. Sillaots.

André Maurois: *Ariel ehk Shelley' elulugu*. Prantsuse keelest tõlkinud Lydia Raudsepp. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus Tartus 1928. 367 lk. Hind 2 kr.

Kuna meil prantsuse keelest tõlgitakse (väga arusaadavalt põhjusil) peaaegu ainult vanemat kirjandust, siis on rõõmustavaks üllatuseks iga tõlge tänapäeval elavate ja teotsevate prantsuse kirjanikkude toodangust. Seesuguseks rõõmustavaks üllatuseks oli Romain Rolland'i „Tolstoi elu“ tõlge, seda on ka samal kirjastusel ilmunud André Maurois' „Ariel“. Kuna Romain Rolland'i nimi oli eesti kirjandusesõpradele tuttav juba enne „Tolstoi elu“ tõlke ilmumist, nimelt ajakirjades ning ajalehtedes ilmunud üksikute kirjutiste kaudu, siis oli André Maurois enamikuile eesti lugejaskonnast senini küll vist täitsa tundmatu nimepidigt. „Ariel'i“ tõlkel on seega täita kaks ülesannet: rikastada eesti kirjandust väärtusliku teosega ja tutvustada eesti lugejale prantsuse tänapäeval teotseva kirjanikkonna huvitavat esindajat.

Et André Maurois on eesti lugejatele tundmatu, siis on väga tänuväärt, et tõlkija on „Ariel'i“ tõlke varustanud eessõnaga, kus ta annab lühikese ülevaate „Ariel'i“ autori elust, arenemiskälgust ja senini ilmunud teostest. Et „Ariel'i“ sisulist mõistmist kergendada, puudutab eessõna mõne leheküljega ka Shelley' isikut ja tegevust ning André Maurois suhtumist sellesse inglise luuletajasse. Juba õige noorena oli A. Maurois huvitatud Shelley' isikust ning mõtteist; see huvi kihutas teda aina põhjalikumalt tutvuma Byron'i kaasaegse parandamatu idealistiga. Shelley' veetleva isiku mõjul hakkab Maurois kirjutama elulugu-romaanid, milles kõik põhjeneb tõe alusel ja mis omoti mõjub nagu parim luule.

Maurois ise on hiljemini kirjeldanud raskusi, millega tal tuli võidelda oma eluloolist esseed-romaanid kirjutades. Ühest küljest võimetus, surnud dokumentide najal kirjeldada elavat isikut, teiselt poolt vastuolu üksikute dokumentide ja dokumentide ning autori kujutelmade vahel; lõpuks mälestiste ning andmete rohkus, piüie vähimatki osutist õiglaselt arvestada, — kõik see on pidanud nõudma palju puhtmehaanilist, korraldavat ja siduvat tööd. Maurois on ennast sundinud — nagu ta ise ütleb — lugema kõike, mis kuidagi puudutas tema eritluse-aset: „Mitte ainult suuri autoriteetlikke biograafiaid. Ka tundmatu — mõne kurtisaani — mälestistes selgub täpne detail, mis valgustab uuritava iseloomu hoopis uuest küljest.“ Tänu sellisele põhjalikule ainega tutvumisele valitseb Maurois seda täieliselt; ta suudab elustada kogu ajajärgu, võib taas reaalsena liikuma panna sajandi eest põrmuks varisenud isikud; tema käsitlusel saab usutavaks kirjeldatavate iga vähimigi tundmuste ja meeolude varjund.

Et Maurois kõige juures pooldab realismi, siis püsib ta kogu aeg asjasuse alusel; tema sõnastus on napp, lihtne, säästlik. See tunduks vahel kuivana, kui seda ei paneks sädelema prantslase vaimukus. Võrattu nauding, näha seda prantslast kirjeldavat inglise omapärasel maailmal. Kui peakuju, Shelley, eraldub autori lemmikuna kõigest argipäevasest, muutudes paiguti puhta luule — suure ning jumalikult naiivse luule — kehastuseks, siis omavad kõrvalkujud sadasid maisi joonekesi, sadasid puht-inglise isepäraseid joonekesi, mis ei osuta üksnes „Ariel'i“ autori meisterlikku kujundamisvõimet, vaid ka niisama suurt kunstniku-intuitsiooni.

Alati iseloomustab teatav pikantne värving teoseid, kus andeline isik kirjeldab võõra rahva kodust elu ja olu; see on ainulaadiline värving, mis alateadvuslikult kõneleb ridade vahel eriti seal, kus prantslane kirjeldab inglaste (prantslastele olulisemalt iseäradilt vastandlikku ja tajumatut) intiimelu, — see hõrk värving annab erilise šarmi „Ariel’ile“ tervikuna ning ilmestab omapäraselt teose arvukaid üksikuid tegelasi. Shelley ise on Maurois’ käsitusel võib-olla rohkem Shelley kui ühegi inglase käsitusel, — jah, võib-olla rohkem ning puhtamal kujul Shelley, kui tõeline Shelley ise oli oma maises elus. Nii puhtal kujul, nii abstraktselt Shelley’na võiski inglise paleusi-taotlevat poeeti näha ehk ainult sesse — kõigest hoolimata — tüüpilisse inglasesse vaimset kiindunud prantslane. Ainult prantslane võis luua Shelley auku nii realismide vahenditega nii reaalselt-inimliku monumendi. Teisest küljest on kogu muu maailm Shelley kuju ümber „Ariel’is“ ainult sellepärast peakujust nii teravalt erinev, et seda kirjeldab mittekaasmaalane. „Ariel’i“ autor näeb Shelley’t ümbritsevaid inimesi ja isegi asju teravamalt, kui suudaks näha inglane. Ta näeb igapähe nendest niisama palju inglasi kui inimest; inglase loomulikul näeks ainult inimest või peamiselt inimest. Lugejale, kes ei ole prantslane ega inglane, tähendab see väga palju; ta saab Maurois’ raamatust enam, kui ta saaks mitmest Shelley’t käsitlevast inglase kirjutatud teosest kokku.

Meile, kes me pole prantslased ega inglased, annab „Ariel“ isegi enam, kui autor on kavatsenud või aimanudki. Meile pole „Ariel“ mitte ükski „Shelley elulugu“, vaid väljalõik Inglismaa elust, tükike elavaks saanud Inglismaad. Meile on „Ariel“ peaaegu rohkem romaan kui elulooline essee; kõigi hea romaani voorustega. Lugenud „Ariel’i“, oleme rikastunud nii teadmistelt kui kogemustelt. Oleme saanud unustamatu kujutluse Shelley’st ja Byron’ist, — „Arielist ja Don Juanist“ (millistena võtab neid Maurois); kuid oleme omandanud kustumatu kujutluse ka sellest, missugune oli saja aasta eest Inglismaa, missugune oli ja on tüüpiline inglane, kuus ta tunneb, mõtleb ja käitub.

Dr. Keate ja „tema meetod“, isand Timothy ja „tema mehine dialektika“, Hogg ja miss Hitchener, Harriet ja Mary ei kehasta meile mitte ainult osakest varalähkunud luuletaja Shelley sündmusrikkast elust, vaid igapähe neist kehabst meile tükike Inglismaad, mida õpime nende läbi nägema sellisena, nagu see tõesti on, õpime nägema arvustavalt läbi vaimuka prantslase prisma, kuid õpime ka armastama, tänu selle prantslase südamlikule suhtumisele kõigesse, mis seotud tema Arieliga.

Nagu Aino Kalda „Tähelend“ paneb armastama isegi Koitula ja tema lähedaste puudusi, nii sunnib André Maurois’ „Ariel“ armastama kõike, mis kuidagi seotud Shelley’ga, — eel kõige pinda, mil ta kasvas, ja rahvast, millest ta võrsus, kuigi see rahvas pani teda ta eluajal kannatama.

M. Sillaots.

K. E. Sõöt: **Vabadusrist**. Lugu uusi vanal viisil. Kaan ilustatud neljavärvilise vabadusristi märgiga. Tartu, 1928. „Postimehe“ trükk. 8 lk. Hind 25 senti.

Kui välja arvata pisemad palad siin-seal ajakirjades ja ajalehtedes, on läinud aasta kohta paar kirjanduslikku teost eesti

rahvaluule ainetel: A. Kallas — „Sudenmorsian“ (soome keeles) ja K. E. Sööt — „Vabadusrist“. Esimesest teosest on kirjutatud mitmel pool pikemalt.

K. E. Söödit on rahvalaulu värsimõodus samal aastal teisigi kirjuti: luuletis Béla Vikári õhtuks „Tulid meile tuule kaudu“ (ilmunud hiljemini 3. märtsil 1928 „Postimehes“), „Rakendame raudaruunad“, pühendus Soome-Ugri kultuurkongressile¹⁾ ilmunud ajakirjas „Eesti Hõim“ nr. 2, 1928; lk. 35—36); „Üles, vilkad viisivennad“ (ilmunud Lauulupeo-albumis 1928, lk. 1—6) jne. Iseseisvalt on ilmunud tal pikem luuletis „Vabadusrist“ rahvalaulu värsimõodus. Luuletis, mis eriti huvitav oma rikaste paralleelismide poolest, kujutab regivärsi-stiilis noore vabadussõja „vägimehe“ sõjast koju tulekut. Kodus jutustab vanematele (emale, õele, isale), missugused „vrevorbid“ on ta saanud vabaduse lahingus, kuna õe armastusest kingitud „räätsakirja kaelaräti“ on ta pannud haigele sõbrale haavasidemeks. Lõpuks tuleb talutaat ise, tunnistab sõjameest, kes on osutunud vabaduse võiduristi vääriliseks sõjas näidatud vahvuse pärast.

Iseäranis huvitavalt on luuletises kujutatud sõjamehe välimust, sõjamehe teretust ja kuulisadu, näiteks:

„Lendelihe lepikusta,
Sadeli neid saarikusta,
Määramata männikusta...“ (lk. 4).

Raske on taotella runolise värsiehitise nõudeid muistse rahvalaulu elustamisel praeguse keele kaudu. Esimesest reast näiteks paistab puudusena lühikese silbi esinemine teise värsijala tõesus:

„Sõitis sõjast noorimeesi“.

Runolise värsinõude kohaselt, kus esimese värsijala ehitis on vaba, oleks see rida siis õieti, kui esimesed sõnad vahetada:

„Sõitis sõjast noorimeesi“.

Kuid sel puhul jääks kirjaniku poolt „sõidu“ sõna esiletulev rõhutus tagaplaanile. Et rahvalaulu antiikvorme õieti viljelda ja hoiduda vigadest, selleks on kasulik jälgida rahvalaulu suulist ettekannet või ettelaulu, mitte lauluteisendeid, mis harilikult puudulikult üles kirjutatud. Runovormi juhiste tutvumise kõrval tooks elava rahvalaulu ettekannet lähemale veel haruldastele antiik-keelenditele, stiilivõtetele, kordumiskunstile ja muile rahvalaulu iluliste peenustele.

Vabadusristi luuletis on keeleltki huvitav. On püütud hea eduga järele aimata vanu keelendeid, näiteks possessiivpronoomeni, mis on isegi hilisemas rahvalaulu ettekandes haruldane:

„Höbe härrani ománi.
Vaski valvaja varáni.“

Teisal elustatakse taas praeguses keeles peaaegu ununud sõnu:

„Sõja v a r p sul vaate'essa,
Sõja h ä r d see huulte ümber.“

Kaelaräti kiri:

„Räätsakirja, riitsakirja,
Rehakirja, rahakirja.“

¹⁾ Sama luuletis „A finn-ugor kongresszus alkalmára“ ilmus dr. A. Bán'i tõlkes ungari ajakirjas „Magyarság“ 3. VI 1928 ja ajakirjas „Turán“ 1928. a. viimases numbris.

Muid sõnu:

„Sõtsikene süvasilma...
Hurmahaavu uinutama“ jne.

Kasulikud on ka rõhumärgid, mis hõlbustavad laulu õiget skandeerimist.

Rahvalaulu kunstipärase viljeldamise seisukohalt on „Vabadusrist“ nii sisult kui vormilt tänu vääriv ja huvitav katse kirjanik K. E. Söödilt Eesti Vabadussõda kujutada rahvalaulu keeles. Jääme ootama järgi.

Elmar Päss.

Jakob Mändmets: Kogutud teosed. Esimene anne. 1928. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus Tartus. 272 lk. Hind 2,50 senti.

Mändmets on Saaremaa mehi, pärit Kärlast, taluperemehe poeg. Sünninud Pai külas Suurepere talus 1871; teda varitseb paari aasta pärast kuuekümne aasta juubel. Ta teoste kogumine E. Kirjanduse Seltsi kirjastusel on kõigiti ajakohane.

Kampmanni andmeil pudeneb Mändmetsa kirjanikunimi esmakordselt avalikkuse ette Tõnisson'i „Postimehe“ kaudu 1897. a. Juba koolipõlvest saadik, hiljemalt noore koolmeistrina, on Mändmets rühkinud sepitseda ilukirjanduslikku proosat. Trükimusta need katsetised märkavad alles hiljemini ja ei ärata mitte kohe tähelepanu.

Käesolevasse kogusse on mahutatud jutustisi sajandi vahetusest, kirjaniku olles eluaastailt 28—33, sugugi mitte enam noorukina: „Peidetud pärandus“ (1899), „Aated ja ained“ (1901), „Tont“ (1902), „Ahervare“ (1904). Viimase jutustise paiku on Mändmets juba jõudnud truudust murda tosin aastaid peetud koolmeistriametile: 1903. a. on ta asunud Tallinnasse, „Uue Aja“ toimetusse. Aeg on niisugune, et noormees, kes teinud paar luuletist või juttu, sattus kergesti leHEMEESTE kÜÜSI. Nii hankis 1906. a. Jaak Järv oma „Virulasele“ leheneegriks Mait Metsanurga. Nii veeti üht algajat poeeti nende ridade kirjutaja näol 1907. a. alul Vaika toimetama eduerakondlikku „Sõna“.

Mändmetsa jutustised ses esimeses andes on kirjanduslooliselt nimetud. Kahju siiski, et Mändmets nende saamisloost ja esimesest ilmunisest ei tee märkmeid. Ei leidu mul ka isiklikke muljeid ega mälestisi. Ühest siiski on säilinud. Umbes 18-aastase noorukina maal sattusin kord pühapäeval kiriku juures rändavalt raamatukaupmehelt ostma kirjandusliku albumi, mille nimelks olid „Kiired“ ja mis sisaldas eneses tolle aja kohta värsket ning huvitavat lugemist luules ja proosas. Hiljemini kodu leidsin õudusega, et köitja oli trükipoognad segi paisanud: ühte oli kahekordselt, teisale jäi auk. Ja just augu kohale olidki sattunud Jakob Mändmetsa „Aated ja ained“. Jutu algust oli kaks korda, aga lõppu mitte ühte. Seepärast see teos mulle jäigi nii kustumatult meelde.

„Aated ja ained“ on jutt armastusest ja kontrabandist; see kahekordne salakaubavedu on soolatud kriminaalse põnevusega. See on täielik kinojutt tänapäevases mõttes, jutt, millel pole õiget olustikku, ei hingeelu ega kujudejoonistist. Kunstiliselt ebaaus ja võlts.

Raamatu eessõnas kirjutab Mändmets väga isuäratavalt kodunurga looduslikust asendist ja lopsakast maastikust. Küla asub

versta paar Kärla kirikust põhja pool ning koosneb üheksast pe-rest, mis üksteisest niivõrt eemal, et nad üksteisele kätte ei pais-tagi. Talud upuvad suurtesse viljapuu-aedadesse, nii et iga vere elab otse omaette elu. Mändmetsa isatalu piirab suur paks kroo-numets maailma tuulte eest. Maastik on rikas suurtest saartest, vahtraist, jalakaist, pooppuudest, kõrgeist paplitest. „Suurt veet-levust minu kasvukohale andis paar versta eemal olev looduse poolest tore Karu (Järvemetsa) järv. Järves on viis saart ja suuruse poolest kuulub ta Eesti suurimate järvede hulka. Igatsus selle järve järele on jäänud püsima. Jutustused järvest tegid ta sellal veidi õudseks, ühtlasi aga ka huvitavaks ja salapäraseks.“

Selle rõõmsa ja värvika looduse heledust on imbunudki Mänd-metsa hinge. Ja rahvajuttude õudust ning salapärasust ta loo-mingusse. Kodukoha rikas ja lopsakas loodus on Mändmetsas kasvatanud mingit ebaproduktiivset muretust, seesuguse küllalt-oleku ja rahulolemise laiskust, mis teda ikka jälle eemale on meelitanud oma kirjanduslikku talenti tõsisemalt võtmast, sügava-malt harimast ja nõudlikumalt käsitlemast. „Kui ajalehe tööst mahti olen saanud, siis on vahest himu tulnud veidi ilukirjanduse põllul teotseada.“

Käesoleva kogu jutukesi läbi lugenud, ei leia me Mändmetsa kasvukoha loodust, nagu teda meile kirjeldatakse eessõnas. Vahest ainult „Ahervares“ tunneme põlise laane hingetõmbust. See on tüüpiline eesti jutt asunikust, kes juurib maad ja ehitab elamu metsa, kust siis mõisniku uus metsaasjandus ta hiljemini välja tõrjub. Tiheduselt ja kujukuselt on „Ahervare“ parimaid loo-kesi ses kogus.

Sajandi vahetuse kirjandusliku silmaringi kitsust ja õhuvae-sust hoovab Mändmetsa esimestest katsetistest. Küla olustikku tunneb Mändmets sünnipäralt hästi, kasutab selle loomulikke rikkusi aga hooletult. Kirjanduslikud eeskujud, mis talle näppu satuvad, näivad kahtlast liiki ja mõjustavad teda mingi verevaese ning eba-ausa romantismi suunas. Külapoiis kujutluselu näivad erutanud olevat tõlkekirjanduse imelikud ja haruldased lood, millest kurdab Juhan Liivgi labastunud olevat rahva maitse ja mis ergu-tavad Mändmetsa mõtlema, et „eks juhtu meilgi elus seesuguseid lugusid, mida jutuaineks võiks tarvitada“. Nii satub Mändmets küllarahva suus liikuvale anekdootidele, mis — nagu ajajärgu ilu-kirjanduski — taotlevad kummalisust, salapärasust ja õudust.

„Peidetud pärandus“ on ülestähendusel tüüpiline rahvajutt „rahast puupakus“, mida „kuri“ poeg kui isa pärandust kätte ei saa, mille aga „hea“ poeg, kellele ta määratud, leiab. Kirjanduslikult traditsiooniline on ka „Tont“, jutt sellest, kuis tühja asja pärast algab tüli heade naabrite vahel, kuni viimaks vaenul pole otsa ega äärt.

„Tont“ huvitab peamiselt oma üsna kenasti joonistatud küla-elu ja vallaomavalitsuse olustikuga sajandi vahetuselt.

Pea kõigis teostes leidub rohkesti ebausku ja vaimupimedust. Hästi oskab Mändmets ka rahvakombeid jälgida. Ta tunneb rahva-keelt ja pistab sekka oma värske, vilka kõnekäänu: „Järgmisel hom-mikul läks Peet sulasega varakult paargu; tehti õlut küünlapäevaks. Harilikult jõuti juba valgeks panna paar lüpsikutäit käärima. Teise viis keegi lastest naabritele lautiseks. Naabripremees andis toojale hõberaha ja peretütar pehmed triibulised kindad või sokid.“

Väljaarenenud kirjanikult huvitab varanegi looming, kui mitte muidu, siis inimliku dokumendina. Mändmetsa katsetised inimlikuski mõttes osutuvad ilmetuiks. See on hiljemini Mändmetsa kurbloolus, et tema teoste taga ei tundu küllalt isikut, oma tõe ja oma õiguse rõhutamist. Kõik on üldine, üldiste vahenditega, nagu rahvalaulus, kus laulik ei ilmuta enese isedust. Igatahes, käesoleva kogu piirides veel ei tundu, nagu oleks Mändmetsal oma aadete ja ainetega mingit isiklikku vahekorda.

Hugo Raudsepp.

Mait Metsanurk: Punane tuul. Romaan. Noor-Eesti Kirjastus, Tartu, 1928. Kaas M. Laarman'ilt. Hind 5 kr. 50 s.

Võrreldes teiste suurte romaanidega läinud aastal, väärib Mait Metsanurga teos kahtlemata kõige tõsisemat tähelepanu, mitte üksi põhjusel, et romaani autoriks on nimekas kirjanik, vaid üksnes oma kirjanduslik-kunstiliste väärtuste poolest, kuigi rikuvad sellegi teose positiivseid külgi õige olulised puudused, mis ei lase võtta romaani tervikuna ega ka selle peategelast laimata kirjandusliku kujuna, kellesse tekiks meil lugedes raudne usk, mis oleks kaljukindel, nagu armastavad kõnelda sellest kirikuõpetajad kantslist.

Kui uskuda autori eessõna, siis on käesolev romaan sündinud nagu sunnitähe all, milleks oli see asjaolu, et „Valge pilve“ kirjastus oli lisanud selle lõppu, et nimetatud teosele järgneb teine osa, ja see asjaolu olla nagu kohustanud autorit jätkama oma „Valget pilve“. Nimetatud romaan aga moodustas midagi õige kesk-pärast ja igavat kirjaniku loomingus. Autor on jätkanud oma tegelaste saatuse jälgimist käesolevas romaanis ja on teinud seda nagu olles eelmise teose hüpnosi all, sama tuimalt ja vinskelt, et peab end pingutama ka oskuslik lugeja ning end sundima lugemisele, vähemalt algusest kuni umbes 250. leheküljeni. Siis alles näikse vabanevat autor oma eelmise romaani ebaõnnestunud käsituslaadist ja sünnib peaaegu tõeline murrang, mis tähendab suurt pööret paremuse poole. Algab tõelise romaani faabula oskuslik areng, mis huvitab lugejat ja köidab teda järgneva sündmustikuga niivõrt, et tekib hinnatav põnevus, mis kestab kuni teose lõpuni. Kui autor ometi oleks alanud oma romaani alles sealt! Milline suur kunstiline võit oleks see olnud nii autorile enesele kui ka meie kirjandusele! Need soovid kerkivad tahtmata, kui oled lugenud lõpuni „Punase tuule“.

See on esimene ja õige oluline puudus nimetatud romaanis, mis aga ei ole kahjuks ainuke. Teine, võib-olla sama kaaluv puudus, kuulub aga koguni ise-valdkonda ja nimelt: peategelase psühholoogilise arengu ebausutavus.

Alma on lihtne teenijatüdruk, nagu õppisime teda tundma juba „Valges pilves“. Ta on tõusnud perepojaga abielludes rikka ja uhke talu loodetava tulevase perenaise õitsvale oksale, milline põli ei ole aga kaugeltki nii kaunis, nagu see väliselt vahest paistab kõigile pealiskaudselt vaatlejaile. Selle asjaolu peapõhjus peitub kõige pealt Almas eneses, tema juurdlevas hinges ja selle alalistes võnkumistes kahe ilma — kodanlise ja proletaarse vahel. Ta ei ole suutnud liituda esimesega ega kuulu ka enam teise. Ta ei tea isegi, kus on tema õige koht. See on autori kujutuse järele nii, kuid vaevalt suudame meie kõiki kirjaniku tõendusid usutatavana võtta. Kõige pealt ei suuda nende ridade kirjutaja uskuda sellist

analüüsi kahepaiksest olukorrast, mis areneb selle lihtsa, hariduseta talutüdruku hinges enne abiolu ja pärast. Mait Metsanurk armastab kujutada inimesi, kes kahe tooli vahel istujatena ei tea isegi, kuhu nad kuuluvad. Selliseid kujusid leiame „Orjadest“, samu jooni kannavad peategelased „Jumalata's" ja „Jäljetus hauas“. Kuid need „Vestnik Snanija“ mehed, nagu neid omal ajal nimetati, need poolharitlased kannavad samal ajal ka kõiki ebajärjekindluse jooni ja joonekesi. Nad on poolikud inimesed, kelles keeb ja käärrib mingi viha ja vaen nende vastu, kes on, minnes võib-olla läbi veelgi suuremate raskuste, siiski jõudnud oma tee lõpuni käia. Need kujud kõik on pärinud midagi oma autorilt. Ainult „Jäljetu haua“ peategelases on see rahulolematuse püüdnud paisuda ühiskonda revolutsioneeriva ulatuseni, kõigis teistes on jäänud see aga nagu lõpuni mõtlemata mõtteks. Metsanurga töödes ja tegelastes on paisutatavat hoogu, aga nad kõik kannavad samal ajal ka surmaidusid eneses, nad tuletavad kõik mulle meelde kahekordseid enesetappjaid, kes enne on võtnud sisse pikaliselt mõjuvat mürki ja siis alles avaldavad julget hoogu millegi veetleva ja suure suunas, kuid enne kui nad jõuavad poolegi teeni, langevad nad kokku, olles mürgistatud juba oma amokijooksu alul, mida me ainult ei teadnud. Võib-olla algaski nende julge edasitung mürgistusepalavikus, mida meie, olles kaasa kistud nende teo julgusest ja harukordsusest, ei tajunud märgatagi.

Juba „Jäljetu haua“ puhul tuli mulle meelde teos, mille võiks võtta võrdleva vaatluse teispooleks esemeks, kuigi see pole mõjustanud meie kirjaniku oma, kuna mõeldud teos pole olnud Metsanurgale kättesaadav juba keelegi poolest. Ma mõtlen siin Stefan Zheromski „Eelkevadet“, milles see geniaalne kirjanik näitas oma peategelase arengut poola vaimustatud isamaalasest ja vabadusevõitlejast legionäärist kuni kommunistliku agitaatorini, kes juhib rahvahulki Belvedere lossi vallutamisel.

Oleks äärmiselt huvitavaks teemaks mõnele akadeemilisele kirjanduse-uurijale, kes võtaks võrdlusele Zheromski „Eelkevade“ ja Metsanurga „Punase tuule“ psühholoogilise analüüsi võtted ja ulatuse, viies need loogilisse ühendusse autorite isikute, eeskätt nende intellekti suurusega ning valgustades kõiki asjaolusid kirjanikkude haridusastmetega. Selline käsitlus oleks seda õpetlikum, et meie oleme langemas oma kirjanikkude kõige nooremas põlves tagasi mineviku neisse aegadesse, kus ei saaks uut tulevast ajajärku enam upitada niigi kõrgele, nagu tegi M. Kampmann oma kirjandusloolises raamatus, nimetades kõige sügavamat madalikku eesti kirjanduse ideelisel lagendikul „kirjanduseks kooliõpetajate ja köstrite hoolet“, sest uus tulev kirjanikkude põlv on suigutatud juba säärasesse meeleollu, milles arvatakse õndsallikult, et kirjanikule on enam kui küllalt, kui ta vaevaliselt eesti keele ortograafiaki oskab, et suuta kuidagi oma mõttenatukesi reastada. Tundub, nagu polekski meil olnud neid aegu, mil püstitati nõue kirjanikkudegi kohta, et nad peavad oma hariduslikult tasapinnalt kui mitte just ületama kõiki teisi, siis vähemalt seisma vääresematena haritute esimestes ridades.

Sellistele noortele ja sarnasele mõtte-suunale peaks olema väga õpetlik see poolikus, mis iseloomustab M. Metsanurga ideelisi sügavusi, mis muudab neid sagedasti kahtlasteks ja vastuvõetamatuiks mitte ideede eneste, vaid just nende väljendusviisi poolest. Selle väljendusviisi eriliseks ja iseloomuliseks jooneks on, et Met-

sanurk mõtete graviteeti taotelles saavutab nende kerguse, et pea kõigil tema ideelistel tegelastel on mõtetes isesugune kergus, kui lubatakse tarvitada neid Hlestakovi sõnu. Kui aga neil ei ole just seda kergust, siis ei suuda nad püsivamalt kinni pidada oma ideelist suunda, ei suuda oma mõtteid raudse järjekindlusega lõpuni mõelda. Sellised mõtted tekivad Kristjan Raudma ja Alma puhul. Ning just selles näeb nende ridade kirjutaja kõige suuremat puudust nii „Jäljetus“ hauas kui ka „Punases tuules“. Vaba on sellest üksi „Jumalata“. Kas on selle nähise põhjuseks asjaolu, et viimases on autor väljendanud esmakordselt psühholoogilises kujutluses kahe ilma vahel kõhkleva inimese kuju ja on teinud seda kokkuvõtlikult, nagu võiks kalduda sellele arvamisele paljude muudegi asjaolude põhjal, — see jäägu esialgu veel lahendamata. Tõsiasiaks aga jääb see, et kahevahel kõhkleva inimese kuju loomine pole Metsanurgale ulatuslikumas vormis õnnestunud ei „Jäljetus hauas“ ega „Punases tuules“. Esimese tegelane on liiga käristatud ja kokku lapitud väga mitmest erinevast ja lahkujooksvast ollusest, kuna teises on hävitamas mingi psühholoogilise vähina Alma liiga suur tarkus (võrreldes tema haridusega) ja intellekti ülivõõba paksus, mida autor on jaganud oma naiskangelasele kiüll nii suures ohtruses, kuid ilma tõelise sügavusega, et see lihtne talutüdruk võiks oma ideelise küpsusega sooritada iseseisva Eesti päevil kas või küpsuse-eksami. See muidu nii kiiduväärne asjaolu aga mõjub kõnealusel romaanis siiski psühholoogilise võltsina.

Kolmanda õige sügavalt teose väärtust riivava asjaoluna olgu nimetatud meie kirjanduslik lastehaigus, mille tõi Eestisse kõige teravamal kujul August Jakobson, ja nimelt venitamistõbi, mida näikse põdevat ka Mait Metsanurk. Millest see haigus Metsanurgal on tekkinud, on muidugi raske oletada. Ei tahaks käesoleval juhul oletada, et see oleks nakkushaigus, kui poleks autor ise juhtinud mingi arvustusega polemiseerides tähelepanu sellele, et ta on teinud korralduse, et tema romaani laotagu sama kirjaga, millega oli trükitud Tammsaare „Tõde ja õigus“. Tahtmatult tikub siis kiusava mõttekärsena pähe: kas ei pidanud see mõõdupuuks olema, kummal kirjanikul on ulatuslikum romaan? Millest venitamine on tekkinud, see ei etenda käesoleval korral siiski mingit erikaalulist osa. Tuleb ainult arvestada seda asjaolu, et see on olemas. Sõnade, ridade, lehekülgede ja trükipoognate tegemine on aga asjata venitusena täiesti tasakaalust välja lõõnud Metsanurga uuema romaani, mille esimese poole soovitaksime nõudlikumale lugejale lihtsalt ära käristada ja alustada lugemist nii kolmesajandale küljele liginevast kohast. Oieti on kõnealusel teoses olemas kaks romaani: ebakirjandusliku „Valge pilve“ jätk ja teisena „Punane tuul“, juba täitsa kirjanduslik teos, kuid siiski mitte küündiv sama kirjaniku parimate teosteni, vaid kaugele neist taha jääv pikem novell. See ei muuda midagi, et mõlemas romaanis on sama tegelane Alma.

Sellisele vähe lohutavale otsusele peame jõudma erapooletult hinnates Metsanurga uuemat romaani, kui tahame seda vaadelda kirjaniku üldloomingu ja meie kirjanduse üldtasapinna seisukohalt. Kui aga vaatleme nimetatud romaani meie mulluse kirjandusliku toodangu vaatevinklist, siis ei saa muidugi tunnistamata jätta, et sel romaanil on teiste omasarnaste, kuid märksa viletsamate hulgas vägagi silmapaistev ja kindlasti esikoht.

Bernhard Linde.

Richard Roht: **Sõjasõit**. Mälestusi Ilmasõjast. Noor-Festi kirjastus Tartus, 1928. 360 lk.

Mälestistes paljastab autor suuremalt jaolt ikka enda isikut. Olgu see siis heas või halvasti mõttes, nii kuidas see lugejale tundub. Eriti kardetakse on mälestisi avaldada kirjanikul, kes alles paremas mehe-eas. Tõenduseks on Rohu „Sõjasõit“, milles autor kõneleb ilmasõja-aegsetest isiklikkudest elamustest. Arvustus pole neid mälestisi kuigi heatahtlikult vastu võtnud. Võib-olla paljudel ei meeldi see raamat vaid sellepärast, et autoriks on Roht. Sest tema raamatute puhul on küll väga harva kiitust hõisatud. Vastupidi: ikka on Rohu mõne uue raamatu ilmudes lamenteeritud või ta väga viisrikkalt välja vilistatud. Kuri diffamatsioon ripub needusena Rohu kirjanikukarjääri kohal.

Kuid Roht pole sellepärast siiski mitte kokhunud paljastamast oma ilmasõja-aegset isikut, ja selle tulemusena on ilmunud huvitav raamat „Sõjasõit“.

Mul ei ole kavatsust Rohu arvustajatele siinkohal mingit vastumürki anda ega ka lugupeetud autori kaitsjaks advokaadiks hakata, vaid piirdun mõne kriitilise märkmeaga selle raamatu puhul.

Rohu kõnealune raamat on kätkestav. Ladus jutustus meelitab nautimisele, nii et loed raamatu läbi haaratuna kogu mingist tugevast pingest. See on ilmasõda käsitlev romaan ilma romaani süžeeta. Pead unustama autori vaated ja arvamisid ning suhtuma kui belletristilisse teosesse. Ning siis on tal mõju. Jõulise lüürismiga läbi imbunud, kohati realistlikult õige tugeva ning siirte koega, loodust ja tema raamides liikuvat inimest kirjeldades kauneid pitoreske pakkuv ja eriti emfaatiline, sõõbib teos lugeja ajju elava, ereda elu-pildiraamatuna.

Ent teistest küljest — vaated? Mis teha, et autor oli ohvitser. Eestlane on orja soost. Oleks vahest usutatavam olnud, kui autor oleks olnud reamees või kapral. Siis oleks vahest raamatu toon olnud ka teine ja revolutsiooni oleks autor tervitanud lõbusa sõdurliku hurraaga. Roht on aga juba teose alguses ohvitser ja reameheks teda ilmasõja kestel kahjuks ka ei degradeerita, sest ta ei saa hakkama nii kangete karutükkidega.

Roht on ühel hooбил kirjanik ja ohvitser. Mõlemaid kütseid rõhutab ta „Sõjasõidus“, eriti aga viimast. Et ta on kirjanik, see tööb vaid tüli ja pahandust. Kui ülemusel tabavatest sõimusõnadest puudus tuleb, siis ütleb ta autorile „kirjanik“ ja see peab sisaldama n. ö. sõimusõnade õilsama kvintessentsi. Nii tuleb Rohul olla kogu „Sõjasõidu“ kestes ohvitser, ja seda ta ka on, ohvitserile tarviliku kindluse ja hooga.

Rohu „Sõjasõit“ algab lõbusa eluga Kroonlinna tagavaraväeosades. Kuid ta ei õpi oma kompanii sõdurite nimesid ära ja tõmbab niiviisi oma kaela brigaadikindrali viha. Enne määratakse talle 20 päeva aresti peavahis, mis küll kandmata jääb, ja siis saadetakse ta kehva provintsilinna etapi väeosas.

Elust etapivägedes maalib Roht rea huvitavaid ja värvirikaid pilte, kirjeldades ühtlasi vene maakonnalinna ja isikuid, kellele ta kokku puutunud.

Selja tagant nihkub aga tema etapi pataljoni väerinnale ligemale; nii liigutakse ešeloni Bessaraabiasse.

Bessaraabiast on antud häid maale: nii loodusest, inimestest kui ka tolleaegsest seal valitsenud poliitilisest õhkkonnast ja tulun-

duslikust olukorrast. Jubeusega loed Rohu kirjeldusi vene sõdurite elust, mis on nähtud läbi kirjaniku vaateprisma ja mis pole selle tõttu mitte kuivad protokollid, vaid elurikkad illusioonid tõelikkusest, mis tekitavad lugejas tugevaid emotsioone.

Põlgavalt suhtub autor vene ülemusse, tunneb vastikust ja läilust valitseva kihi ropu ja prassiva elu vastu. Prassimiste ja sõja-aegsete rööveduste kirjeldustes ei ole ta sugugi frivoolne, vaid lugeja vastu võrdlemisi detsentne ning viisakas. Jakobsoni brutaaalse naturalismini ei jõua Roht küll üheski kohas ses raamatus. Ja sääraseks naturalismiks on Rohul ka vaevalt eeldusi. Ta romantiline poeediing ei sula kokku elu argipäeva röövedustega.

Bessaraabias Reni linnakeses teenib Roht mõni aeg; siis saadetakse ta — konflikti pärast võõra ülemusega — väerinnale. Roht on nimelt liiga inimlik sõdurite vastu ja väljendab seda ka teos. Aga seda peetakse distsipliini rikkumiseks sõjaväes ja vaene subaltern peab sõitma sõjaliinile. Keeruline on teekond oma rügementi otsides ja palju on seiklusi teel. Lüüriksiks novelliks muutub teos, kui autor kirjeldab oma õist hädaohtlikku juhtumust hobusega. See on peaaegu iseseisev novell — tagaplaanil sõja koledused, mille probleemiks elu ja surma mõistatuslikkus.

Väerinnal viibib autor suuremalt jaolt kaevikutes. Kui esiteedile ja sõjavihkajale on talle elu seal väga vastik. Ta kirjeldab kaevikusõda, kaevikuelu:

„Muld ja surm — see on kaevikusõda. Muld lõhnab surmast ja surm lõhnab mullast. Elad ja liigid mulla sees, nagu oleksidki juba surnukeha, seda enam, et end pesta ja puhastada ei saa, et lõhnad ka juba mullast ja mustusest kui elav raibe.“

Rohule võib siin ju ette heita komfordi igatsust. Kuid see on väga inimlik ja arusaadav. Ta on ka ise teadlik sellest ja mainib mitmes kohas, et tal pole mingit huvi ega põhjust haige Vene monarhia pärast kannatada ja tema eest lõvina võidelda. Pole mingit ideelist pidet seal Vene kaevikus, et mitte igatseda komforti. Ja pole põhjust ka pahanduda selle üle, et Roht püüdis kõrvale hoiduda tegelikust tapatööst, sest nii teeks küll iga humaanse mõtlemisviisiga inimene. Vaenlase tule all kaevikus elutsemine, sõjakoledeste nägemine — see teeb inimhinge kaledaks. Raskusevaim, spliin, kui kohutav saajalgne haarab seal südant. See nürindab isegi protestivaimu ja viha sõja vastu. Ta kirjutab:

„Ja ei tähendanud midagi, et ümber veri voolas ja kisti puruks inimkehi — see ei äratanud enam tulist selget protesti hinges, vaid tumedat tülpimust; ei olnud lootust pääseda tapalavalt, oli ainult igatsus, mille, täidumist enam ei saanud uskuda. Nüüd mõistan ma, miks sõjaväed, kes mässu tõstavad tapmise vastu, ise tapavad kui metslased, miks Vene enamlased sõda hukka mõistes ise alalõpmata sõdivad: sõda teeb vere harilikuks kui veeks, sõda muutub vastikuks käsitööks, mida vihatakse kui orjast, kuid mida ei kardeta tarvitada üheks või teiseks jälgiks otstarbeks.“

Kuid autor ei ole väerinnal kuigi kaua; ta saadetakse endisse vaeossa selja taha tagasi. Järgneb pikk ja anekdootiline oma etapi-pataljoni otsimine, milleks autor sõidab läbi peaaegu poole Lõuna-Venemaad. Siis pikem puhkus, sõit Peterburisse ja veebruari-

revolutsioon. Veel teenib ta revolutsioonilises Vene väes, kust ta saadetakse hiljemini Eestisse, rahvuslikku väeossa.

Revolutsioonis suhtub Roht võrdlemisi külmalt. Mulle osutub, et see on tingitud tema venelastepõlgusest. Vene talupoega, kes on oma isamaa eest väljas, ta haletseb, kuid ka põlgab. Venelase ni jõudes lõpeb Rohu inimesarmastus. Ta on haritud eurooplane, kes ei suuda mingit sümpaatiat tunda harimata venelase vastu. Aga ta ei tunne suurt lugupidamist vene haritlase vastu. Siin ja seal puudutab neid üleolevalt, tüdimus ja põlgus toonis.

Ta püüab selgitada ka Vene revolutsiooni põhjusi:

„Niipalju kui mina aru sain ja niipalju kui nüüd veel mälestusi suudan kokku võtta, oli Vene revolutsiooni puhkemise üldpõhjusi kaks: Vene valitsuse vanameelsus, saamatus ja oskamatus ilmasõja päevil ja vene haritud seltskonna allakäimine nii vaimliselt kui ka kõlbliselt.“

See on nii õige kergelt ja paari sõnaga öeldud. Kuid meie ei hakka siinkohal Vene revolutsiooni põhjusi arutama. Huvitav ainult, missuguseid inimesi mõtleb Roht „vene haritud“ seltskonna all. Kas neid, kellega tal oli kõige enam kokkupuutumist sõja ajal: kaadriohvitserid, Vene sõjaväe ametnikud, halastajaõed jne? Kuid minu arvates oli tal sõjakeerises ikkagi raske vene intelligentsi õiget palet tabada.

Põlgus venelaste vastu, mis imitseb teoses kogu aeg, purskub tugevasti välja raamatu lõpus, muutudes mingiks moraaliks, mida tahetakse sisendada ka lugejasse. Kirglik-pateetiliselt hüüab Roht:

„Nüüd iseseisvad olles ärgem aga unustagem kunagi: meie hädad on idas! Põlakem igasugust vene mõju — see on meie nõrgustus, sellega anname oma verivaenlasele sõrme. Ärgem õppigem vene keelt, sest on hääd, et kui kunagi see õnnetus juhtub, et Venemaa meid jälle oma käpa alla saab, on hääd, et siis vene keelel ja sellega ka meelel meie keskel hulgal ajal mingit pinda ei saa olla. See kaitses meid tükil ajal kui nakkava haiguse eest ja hoiab puhtad meie jõud uueks vastupanuks.“

Iga tõeline eestlane olgu alati valvel kõiges selles, mis tuleb Venemaalt!“

Väga rängalt on siiski Rohusse mõjunud ilmasõjas läbielatud kannatused. Ta ei suuda kuidagi leppida Venega. Ja see toob raamatusse tendentsi. Sellega on seotud revolutsiooni põlgus ja muud sugemed, mis annavad tunnistust halvast tendentsist, mis mürgise maona väänleb ta kaunite lehekülgede vahel.

See kõik tekitab mulje, et tõesti jutustab oma mälestusi ohvitser, mitte kirjanik. Kärpima oleks pidanud kõik ilmavaatelise ja jätma vaid meeleolud ja kirjeldused, siis oleks olnud raamat hea. Sest nii on ka elus. Meeldiv inimene muutub meie vastu võetamatuks just oma vaadete ja maailmasuhtumise tõttu, ta isik muutub selle tagajärjel ka otsekui ligaseks. Ja nii tundub ka Rohu raamat ajuti Vene sõja aegse lõpniku sulesünnitisenä.

Rohu paljudes teostes on märgata esteetilise distsipliini puudust. Ta ei suuda pidada kindlat tooni ega joont, kui tarvitada diplomaatide terminoloogiat. Ta on kord realist, siis õhuline romantik ja paiguti koguni ajaviite-kirjanik. Ta üleminek ühelt teose osalt teisele on neil puhkudel loogikata ja harmooniat segav.

„Sõjasõit“ on aga siiski Rohu parim teos nimelt terviku mõttes. Ta nukrutseb ning haliseb ja kõneleb oma unistusmaajast kauni ja salapärase järve kaldal, kuid sealsamas kirjeldab ta fri-

voolseid stseene halastaja-õega, kes jõhker-avalikult väljendab oma lihalikke soove. Roht on ses teoses järjekindlalt sammunud reaalsuse rada ja ka unistustes jäävad juured pidevalt tõeliku elu maamulda. Igapäevases kõnekeeles öeldud — ta mõjub lihtsusega ja südamlikkusega.

Kuid sellest ei sõltu veel, et Rohu „Sõjasõit“ on eriti välja-
paistev raamat meie kirjanduses. Ei, ta on ikkagi vaid esteetiliselt vastuvõetav mälestisteraamat, mille nautimist segab vastikult ideepisikute tolm ja külmavõetud moraali maotu mahl.

Kuigi Roht näib kirglikult vihkavat sõda, miks ei ulatu selle sõjavastase idee juured kõikjale teose kudedesse ega anna talle ühtlasi tugevat, kuid ka sümpaatlikku ideelist alust?

Ilmar Reiman.

Kaarle Krohn: Die folkloristische Arbeitsmethode.
Oslo, 1926.

Meie kirjandusearvustus on kahe silma vahele jätnud praegusele ajale väga tähtsa raamatu. Olgugi et pealkirjas mainitu pole Eestis ilmunud ega pole eestikeelne, väärib ta siiski laialdasemat tähelepanu ka meil, kus rahvaluule-kogude uurimine ja vara-aitadest trükkitoimetamine kibedasti käsil. Kaarle Krohn'i raamat on tähtsaim praeguse aja nõuetele vastav käsiraamat omal alal ja sellepärast on ta võetud ka meie ülikooli rahvaluule-õppekavva.

Et selle raamatu väärtusest täiesti aru saada, peaksime peatumata lühidalt rahvaluule töömeetodi arengul. See on pikk, keeruline ja vaearikas tee, mille on rahvaluule uurimine läbi teinud selleks, et jõuda praegusele teaduslikult kindlale tasapinnale, millele on tõstnud K. Krohn ta ülalmainitud teoses.

Benfey seadis üles teooria, et kõik Euroopa muinasjuttude süžeed on pärit idast, et Euroopa rahvaste juures pole tekkinud ühegi muinasjutu ega saaga süžee, vaid need kõik on meile Indiast sisse rännanud. Seda teooriat ei pooldanud tähtsamad rahvaluule uurijad. Juba Jakob Grimm avaldas oma „Kinder- und Hausmärchen'ite“ eessõnas arvamise, et muinasjuttude sündmustikke ja motive võib tekkida iga rahva juures, kes üksteisest nii ajalisel kui ruumilisel lahus seisavad, kuigi ta ei eita muinasjuttude motiivide rändamise võimalust rahvalt rahvale. On ju lihtsaid ja looduslikke seisukordi, mis igal pool võivad seesugustena ette tulla. Miks ei või siis tekkida erirahvail iseseisvalt täiesti sarnased ja kokkulangevad muinasjutud. Aga Andrew Lang seadis Benfey'le vastu kindlakujulise väite, et samad muinasjuttude sündmused võivad tekkida paljudes erinevates kohtades ja erinevas ajas primitiivselt mõtlejate ja primitiivse fantaasiaga inimestel. Seega oli antud Jakob Grimm'i ja Andrew Lang'i poolt surmahoop Benfey teooriale.

Venemaal arendas J. Grimmi mõtteid Vesselovski, kes kurtis, et kogutud materjal on liiga vähene teadusliku väärtusega otsuste tegemiseks muinasjuttude sünni ja rändamise kohta.

Venelane Jevlähhov arvab, et kõige suuremaks mõjustuste tunnismärgiks ja muinasjutu motiivi rahvalt rahvale rändamise kindlakstegemise abinõuks on pärisnimede sarnasus. Kõik teised selektused ja tugipunktid olevat ülelligsed. On juttudes esinevad pärisnimed sarnased, võib konstateerida mõjustust; kui aga need erinevad ja sarnased on ainult süžeed, siis pole mõjustusteteoorial sel puhul

midagi peale hakata. Kõik tulelused on ehitatud siis alustele, millel pole mingit teaduslikku väärtust. Näiv sarnasus võib viia uurija ainult eksiteele ja ummikusse. Seega sai võrdlev rahvaluule uurimine teaduslikult küsitavaks.

Säärasele eitavaale seisukohale ongi jõudnud Joseph Bédier, kes töötas prantsuse rahvaluule alal, katsudes kindlaks määrata juttude algupära ja algkuju. Võrreldes seadis ta juttudest kokku nende kõige lihtsama formeli — „forme irréductible“ (ω), nagu ta ise seda nimetas. See pidi olema ühine kõikidele sarnastele muinasjuttudele. Sellele katsus ta juurde liita üksikud osad ja niiviisi retušeerida muinasjutu normaalk teksti. Materjali vähesuse pärast ei tulnud tema tööst midagi välja. Ta ei võinud midagi öelda muinasjutu algkujust ega -kodust. Ta veendus, et võrdleva meetodiga pole rahvaluule uurimises midagi peale hakata. Nendele kogemustele rajas ta oma agnostilise muinasjuttudeteooria, mille põhimõtteks ja motoks on: „Ignoramus et ignorabimus“ (ei tea ega saagi teada). Selle teooria avaldas ta põhjenduste ja seletustega 1893. aastal raamatus „Les fabliaux“. Oma arvates andis ta sellega surmahoobi võrdlevale rahvaluule uurimisele. Lääne-Euroopas levis tema teooria kiiresti. Bédier' vaateid pooldasid pea kõik Lääne-Euroopa folkloristid ja tema teose ilmumisaastat peeti rahvajuttude uurimise surma-aastaks.

Bédier' vaadete mõju ei ulatunud põhja poole. Siin töötasid iseseisvalt soome rahvaluule uurijad ja löid oma kooli, mis oli rahvaluule uurimises palju viljakam. Seekord tuli Soome kaugelolek Lääne-Euroopa kultuuri piirkonnast kasuks teadusele. Soome kooli rajajaks oli tuntud rahvaluule-uurija Julius Krohn. Juba 16. okt. 1884 kirjutab ta ungari keeleuurijale P. Hunfalvy'le oma uuest meetodist paljulootvalt. Ta kogub agarasti „Kalevala“, soome ning eesti rahvalaulude teisendeid ja töötab nende kallal. Oma töö põhimõtteid ja -printsipe avaldab ta siin-seal tööde eessõnadena. Peale tema surma jätkavad ta tööd poeg Kaarle Krohn, Antti Aarne, Oskar Kallas, W. Anderson j. t.

Soome kool usub, et on võimalik määrata võrdleva meetodi abil rahvajuttude, -laulude jne. algäärmiskohta, alg- ja normaalkuju; selleks pole vaja muud kui võimalikult palju materjali kõigi rahvaste kultuuride piirkonnast. Ta ei sea oma uurimisesemeks mitte üksnes muinasjutte, vaid rahvaluulet ja -kombeid üldse, kõige laiemas mõttes.

Soome koolil on rahvaluule uurimises suured teened. Ta on toonud selgust nii mitmessegi küsimusse. Ka see on tema teene, et me võime oma rikkaliku rahvaluule kogude peale vaadata kui suure kultuurilise vara peale, mis teaduslikult ümbertöötatult on aluseks rahvuslikule kultuurile. Peale „Kalevala“ laulude põhjaliku algupära uurimise on läbi uuritud mitmed muinasjuttude ja rahvalaulude motiivid, näit. prof. W. Anderson'il „Keiser ja abi“, „Tsaari koer“, A. Aarne'l „Maie laul“, O. Kaidal „Korduslaulud“ j. t.

Soome kooli põhimõtted võime kokku võtta kolme peaprintsiipi, mis on järgmised: 1) Et mingit juttu uurida, tuleb kõige enne hankida rohkesti teisendeid. Soovitav on, et kõik kogutud teisendid oleksid käepärast. Kui mõnest kohast teisendid puuduvad, tuleb sõita sinna ja nad kohal üles kirjutada, niipalju kui võimalik. Mida suuremale ja mitmekesisemale teisendite arvule on rajatud uurimus,

seda lähemal seisab ta teaduslikule tõele. 2) Kõik kokkuhangitud teisendid on vaja ühesuguse õigusega, ilma eelarvamiseta läbi pöötada. On tähtis, et materjal ise kõneleks, aga mitte meie ei sunniks teda kõnelema vastavalt oma soovidele, paigutades teda oma olevasse teooriasse. 3) Teisendite läbiuurimisel on vaja silmas pidada üksikute teisendite üleskirjutamise kohta ja aega (sellepärast kutsutaksegi soome meetodit tihti ajaloolis-geograafiliseks).

Need on soome kooli kolm peaprintsiipi, kõik teised on üksikud uurijate võtted tegelikus töörakenduses. Need printsiibid on väljendanud ka Kaarle Krohn oma eelmainitud töös. Käesolev raamat on põhjalikum ja täielikum soome meetodi teoreetiline kokkuvõte. 167-leheküljelises suurekaustalises raamatus antakse 20 peatüki ulatuses rohkesti häid ning põhjalikke näpunäiteid praktiliseks tööks. Seal on puudutatud kõik uurimistöösse puutuvad tähtsad küsimused punktidekaupa. Esimeses peatükis antakse Julius Krohni elulugu. Raamat on kirjutatud huvitavas ning kerges keeles ja väärub kõigi kirjandussõprade tähelepanu. Seda rohkem veel, et ta on Bédier' väidete ümberlõikaja ja positiivse rahvaluule uurimismeetodi uus püstitaja.

P. Hamburg.

Kevadik 1924—1929. Noorsoo enesekasvatuse ja elureformi ajakiri. Ilmub 6 korda aastas, tellimishind 50 s., üksiknumber 10 s. Väljaandja E. Noorsoo Karskusliit Tartus.

Käesolevas kasutab sõnaõigust mitte asjatundja, vaid võhiklik asjaarmastaja.

Mu ees on tore köide — 5 aastakäiku „Kevadikku“. Mulle meeldib selle ajakirja terve ja eluvärske vaim. Meeldib sellepärast, et siin pole tegemist pealetükkiva propagandaga karskuse ja kainuse fanatismile, sellele, mis eriti n. n. „otsekohest“ karskuste juures mõjub eluvõõralt ja hingematvalt kui mingi jäänus keskaegsest lihasuretamisest. Mulle meeldib üldiselt see viis, kuidas siin kirjutatakse noortele, eriti murranguealisele noorpõlvele kõiksugu küsimuste alalt, mis just neis aastais võivad kerkida. Siin kõneldakse tervisest, elurõõmust ja õpetatakse praktilist optimismi. Siin juhatakse enesekasvatusele, enesevalitsemisele, julgele ja tervele elureformile, ülepea väärtuslikumate karakteriomaduste taotlemisele; kutsutakse üles protestima tarbetute ja mõttetute seltskonnakommete vastu, mis aheldavad personaalsust. Siin õhutatakse tahte karastamisele ja isetegevale algatusoskusele eeskätt enese siseilma rikastamiseks; siin sisendatakse rännulusti ja matkarõõme. Siin juhatakse teadlikuma ilmasuhtumuse kujundamisele enesevaatluse, biograafilise lektüüri, ilukirjanduslikkude ja filosoofiliste teoste lugemise j. m. teel. Siin kutsutakse üles koduseid raamatukogusid asutama ja antakse juhiseid lugemiseks ja teadustatakse vaimutöö meetodeist ülepea. Siin selgitatakse ilutunde olemust, selle elulist väärtust, ta esinemist argipäevaelus, esitatakse juhtmõtteid kunsti ja karskuse suhetest, muu seas ka G. Suits'u ja Fr. Tuglas'e sulest. Peale kõige muu (mida siin loendada võimata) elatakse hoolega kaasa ka kirjanduseluga, mäletatakse sageli kunsti ja kirjanduse suurmehi ja ideeinimesi (Beethoven, Gallén-Kallela, Brandes, Tolstoi, Rolland, G. Köhler, C. R. Jakobson, Kivi, Kreutzwald, Hurt j. p. t.), tuuakse rohkesti reproduktioone, portreid, lühikesi tsitaate mitmesugustelt mõttealadelt

jne. Muidugi pakutakse rohkesti jooksvat informatsiooni omalt kitsamalt alalt ja noorte eneste otsingute kajastusi.

See on heas mõttes õpetlik ajakiri, elujuhtiva eesmärgiga, siiski vaba tüütust moraliseerimisest, võimalikult konkreetne ja asjalik, esitusviisilt värske. Eriti väärtuslik on siin valitsev optimistlik elutunne. Noorsoole võimalikult suupäraselt näeme siin aastate jooksul esinemas suurt osa meie sulemehist-pedagoogest, haridustegelastist, kirjanikest, teadlastist. Et mõnda nimetada: V. Ernits, A. Elango, A. Anni, J. Manninen, A. Audova, E. Kubjas, J. Vilms, J. Klein, F. Leinbock, M. J. Eisen, Fr. Tuglas, H. Männik, G. Suits, P. Treiberg, E. Raudsepp, E. Kant, H. Roos, A. Roose, A. Oras, E. Hubel, end. saadik R. Holsti ja lugemata arv teisi ja nooremaid. Esineb Aho, Whitman'i, Linnankoski, Lehtose, Lagerlöf'i, E. Key, Björnson'i, M. Gorki, Wells'i, Foerster'i, Marden'i Rolland'i, Zweig'i, Undset'i, Rilke j. t. tõlkeid, Fr. Stuck'i, Rodin'i, Hodler'i, Raffael'i, Raua, Jannsen'i j. t. reproduktsioone. On ju ka nõrku ja tarbetuid ja igavaid artikleid, mille koht poleks siin, kuid üldmulje on ometi hea.

Meil on mõnikord olnud kuulda kaebust noorsoo-ajakirjade puudumisest, kuid vaevalt on siis meelde tuletatud „Kevadikku“. Ilukirjandusliku, praktiliselt-õpetliku ja ajaviitliku sisuga „Noorusmaa“, „Vikerkaar“, „Laste Rõõm“ j. t., mis nüüd enamasti seismas, olid ja on muidugi meeldivad ja tarvilikud ettevõtted, kuid neist on ometi tähtsam „Kevadiku“ taoline enesekasvatuse-ajakiri, elukorralduse juhisenä, noorte elu alul tõusvate probleemide selgitajana, nende juhtijana tervele, loovale, väärtuslikule elule. Säärasena väärib see ajakiri kõigi ringkondade hoolitsust ning toetust ja suuremat avalikku tunnustust. Kuigi kirjutatud noortele, on seda tehtud enamasti ilusa asjalikkuse ja veenva soojusega, nii et see on loetav igahelne kui elujuhtiv, jõuduandev ja eetiliselt tõstev lektüür. Seesugust ajakirja polegi igal rahval.

Elmar Murd.

Killud ja dokumendid.

Koidula luuletiste eeskujudest.

Omal ajal „Täheleendu“ kirjutades käisin läbi Koidula sel ajal käsikirjas leiduvad luuletised, ilma et mul nõuks oli nende ja nende päritolu ja eeskujude kohta mingit uurimist ette võtta. Paar luuletist torkasid siiski silma nagu kuidagi tuttavana. Nende hulgas ka „Tütar ilus, hella neiu“, mida on Bernhard Sööt Eesti Kirjanduse 1928. a. novembrinumbris puudutanud oma kirjutises „Heine Fr. R. Kreutzwaldi, C. R. Jakobsoni, L. Koidula ja A. Haava lüürikas“. Paar sõna seepärast seletuseks.

Tähendatud Koidula luuletis tuletas mulle meelde „Det sjungande Finland“ II jaos leiduvat saksakeelset luuletist nr. 48, millele Fr. Pacius on viisi loonud. Saksakeelse autori

nime ei ole nimetatud, juurdelisatud rootsikeelne tekst tundub aga tõlkena. Luuletis on järgmine:

Die Mutter wird mich fragen:
„Warum die Wange so blass?“
Was weiss ich ihr zu sagen, —
Ach Mutter, lass mich, lass!
Der Glanz des Mondes ist's vielleicht,
Was mir die rote Wange bleicht.

Sie wird mir zärtlich fragen:
„Warum die Lippe so heiss?“
Dir, Mutter, werd' ich sagen
Vertraulich, was ich weiss.
Es wallt, es wallt so rasch das Blut,
Es tobt in mir die Fiebergluth.

Sie wird mich liebend fragen:
„Warum das Auge so feucht?“
Ach Mutter, — werd' ich sagen, —
Es wird mir wohl und leicht,
Des Herzens Aufruhr wird gestillt,
Wenn sich der Blick in Thränen hüllt.

Londonis, 17. XII 28.

Aino Kallas.

Eestlasi Siberis.

Vanemast ajast peale on eestlasi Siberi asunikudeks saanud. Suuremaid stüüdlasi saadeti Siberisse kas sunnitööle või määrati neile sinna sunduslik asukoht. Et Siberis rohkesti vaba maad, isegi head põllumaad ees leidus, pöörasid väljarändajad mineva sajandi lõpupoolel ja praegusel sajandil maailmasõjani oma samumud sinna poole — otsima seal paremaid, lahedamaid elutingimusi. A Nigol kirjutas 1918. a.: Terve Siber on eestlasi täis. Siin ei ole eestlased mitte nii tundmata rahvas, nagu Sise-Venemaal. Peale 90 enam-vähem korraldatud asunduse leiame üksikute ehk paari pere kaupa neid igalt poolt (Eesti asundused ja asupaigad Venemaal, lk. 39). Kogu eestlaste arvu Siberis määrab Nigol 40 000 hinge peale (sealsamas, lk. 9).

Revolutsioon ja kodusõda on olusid Venemaal ja Siberis palju muutnud. Kuidas on nüüd lugu eestlaste arvuga Siberis? Vastuse sellele küsimusele annab 17. dets. 1926 korraldatud Nõukogude-Venemaa üldise rahvalugemise statistika „Краткие сводки“ neljas anne, ilmunud Moskvas 1928. Sellest selgub järgmine ülevaade.

Barabini piirkonnas 1507 meeste- ja 1596 naisterahvast — kokku 3103 hinge, seega piirkonna iga 1000 elaniku kohta 6,2 eestlast; keele järele 1465 m., 1570 n. — kokku 3035 hinge ehk 1000 elaniku kohta 6 eestikeelelist.

Barnauli piirkonnas 318 m., 298 n. — kokku 616 hinge, iga 1000 el. kohta 0,9 eestlast; keele järele 304 m., 289 n. — kokku 593 hinge, iga 1000 kohta 0,8.

Kani piirkonnas 1802 m., 1638 n. — kokku 3240 h., iga 1000 kohta 8,5 h.; keele järele 1526 m., 1600 n. — kokku 3126, iga 1000 kohta 8,2 h.

Krasnojari piirkonnas 2265 m., 2366 n. — kokku 4631, iga 1000 kohta 12,4; keele järele 2179 m., 2282 n. — kokku 4461; iga 1000 kohta 12,0 h.

Minussinski piirkonnas 973 m., 961 n. — kokku 1934, iga 1000 kohta 6,1; keele järele 930 m., 930 n. — kokku 1860; iga 1000 kohta 5,9 h.

Uue-Siberi piirkonnas 1025 m., 959 n. — kokku 1984, iga 1000 hinge kohta 2,5 h.; keele järele 929 m., 883 n. — kokku 1812, iga 1000 hinge kohta 2,3 h.

Omi piirkonnas 2305 m., 2313 n. — kokku 4618, iga hinge kohta 5,6 h.; keeleliselt 2199 m., 2217 n. — kokku 4416; iga 1000 hinge kohta 5,4 h.

Rubtsovi piirkonnas 576 m., 533 n. — kokku 1109, iga 1000 hinge kohta 2,6; keeleliselt 516 m., 494 n. — kokku 1010; iga 1000 hinge kohta 2,4 h.

Taara piirkonnas 1038 m., 1117 n. — kokku 2155, iga 1000 hinge kohta 7,8 h.; keeleliselt 1034 m., 1092 n. — kokku 2126; iga 1000 hinge kohta 7,7 h.

Tomi piirkonnas 2550 m., 2565 n. — kokku 5115, iga 1000 hinge kohta 7,1 h.; keeleliselt 2468 m., 2545 n. — kokku 5013; iga 1000 hinge kohta 6,9 h.

Kauge-Ida piirkonnas 1233 m., 899 n. — kokku 2132, iga 1000 hinge kohta 1,1 h., keeleliselt 1066 m., 782 n. — kokku 1848, iga 1000 hinge kohta 1,0.

Toboli põhja-piirkonnas 3 m., 6 n. — kokku 9 hinge; keeleliselt 1 m., 5 n. — kokku 6 h.

Ülepea langeb eestlaste hulgas idamail 1000 meeshinge kohta linnades 1006 naishinge, maal 1056 naishinge ehk mõlemal pool kokkuarvatult 1044 hinge.

Need statistika-aryud näitavad, et naishingede ülekaal on enamasti igal pool tugev, ühtlasi aga ka suuremal või vähemal määral eesti keele taganemist mõne muu keele, enamasti küll vene keele eest. Kus eestlasi enam üheskoos asumata, suudab eesti keel paremini püsida, kus aga eestlasi enam üksikult muude rahvaste hulka satub, laulab muu keel eesti keelele pea surmalaulu.

M. J. Eisen.